



BAJAI HONPOLGÁR

2015. március

XXVI. évfolyam 3. (292) szám

Ára: 250 Ft



Március 15-e alkalmából kiadott postabélyeg 1948-ból

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Egy párisztól az emigrációban (Lőrincz Gérgy visszaméltóztatásának 2. része)
- Apólos írtárgyem bévoni, ha nembeztés akón-tant: medés, egór nagy kútya? (Sándor Boglárka írtadja)
- Mészáros meg... (László Ferenc, megapólkánde Balogh László, 1. rész)
- Pécsi József emlékére (Csákos Dávid írása)
- Eméltőjelet az Aranycsapattól (Piller Árpád emlékére)
- A II. világháború utóbbi fejérite Magyarországon (Kosztolányi György visszaemlékezése)
- Tár, István emlékezete a Nyugat-Bácskában (Sábor István írása)
- Vágyok a szabáds (Sándor Boglárka kétes írtadja a szabádsávról szólóan)
- Az utóbbi években nembeztés kútya? (Mayer István emlékére)
- Vágyok a szabáds: a szabáds (Mészáros László és Schaefer Viktor írtadja)

A hatalom márciusa

Március 15-i állami ünnepség Baján, 1945-ben

Magyarország történelmében lényeges fordulópontot jelentett az 1848-as év. A teljes 18. században és a 19. század első felében a folyamatosan gyarapodó ország társadalmi és gazdasági fejlettsége túlhaladta azokat a politikai és közigazgatási alapelveket, amelyeken irányítása nyugodott. A reformkor nagy politikai küzdelmei, a liberális nemesség – önmagukat „haladóknak” nevezők –, a konzervatív nemesség – a „maradinak” bélyegzettek – és a bécsi udvar politikai csatározásai közben kialakultak egy új politikai rendszer alapelvei, amelyeket az 1847-ben Pozsonyban összehírt utolsó reformkori országgyűlésen a Kossuth Lajos vezette Ellenzéki Párt képviselt. A liberális ellenzék alsóházi többsége azonban kevés volt a felsőház és a bécsi udvar ellenállásával szemben. Az 1847-ben kezdődött országgyűlésen születtek ugyan liberális szellemű törvények,

de ezek inkább csak félmegoldások voltak, a reformmozgalom megrekedni látszott. A pozsonyi országgyűlés egyre meddőbb vitái az 1848. február 22-én kitört párizsi forradalom változtatta meg. A II. köztársaság kiküldtása és a további párizsi események híre gyorsan terjedt Európában, szinte minden európai nagyvárosban megmozdultak a tömegek, az uralkodók pedig meghajoltak a nemzet akarata előtt. Magyarországon a pozsonyi országgyűlés liberális nemeseinek kezdeményezése Kossuth március 3-i felirati javaslatában öltött testet, amelyet az országgyűlés egyhangúlag elfogadott. Később e felírt javaslatot vitte gőzhajóval Bécsbe – és fogadtatta el V. Ferdinánd királlyal – István nádor és gróf Batthyány Lajos; e javaslat alapján dolgozták ki az áprilisi törvényeket; ezután alakult át teljesen a magyar politikai rendszer. A párizsi forradalom hírére forradalmi hullám futott

végig Európán: március 13-án Bécsben tört ki forradalom, amelynek hatására március 15-én Pesten is. A márciusi ifjak – Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál stb. – vezette megmozdulás a 12 pont elfogadásán túl országos szinten nézve minimális eredményeket hozott, a vezetés a pozsonyi országgyűléssén mindvégig a liberális nemesség kezében maradt. 1848 második felében létrejött egy olyan nemzeti egység – politikai és katonai téren egyaránt –, amely az 1849-es tavaszi hadjáratban megálló vereségek sorozatát mérte az egyik legjobbnak tartott európai hadseregre.

A szabadságharc bukása után 1848 márciusának – különösen 15-ének és a pesti forradalomnak – a megítélése megváltozott. 1860-ig a hatalom a megünneplésére tett kísérleteket is megtorolta, utána magánújságokban már lehetett ünnepelni. A kiegyezés után I. Ferenc József nem



tiltotta a megemlékezéseket, de a magyar politikai élit az uralkodó iránti tiszteletből mérsékelten ünnepelt. Az 1890-es években három egymást követő esemény változtatta meg 1848. március 15. megítélését. 1894. március 20-án Torinóban elhunyt Kossuth Lajos, a nemzeti országos szentül megemlékezést jelentett. 1896-ban ünnepelte Magyarország a Millenáriumot, amely országsszerte grandiózus ünnepségsorozatot hozott. E két esemény után 1898. március 15-én, a pesti forradalom 50 éves évfordulóján tartották először nagyszabású hivatalos állami ünnepséget, amelyen a teljes politikai élit részt vevő, de a bazafias szónoklatok mellett mindenki az osztrákokkal való megbékélést hangsúlyozta. Március 15. megítélése az első világháború után változott meg ismét, mind az „feszítősítés” forradalmat követő közvárság, mind a Horthy-rendszer állami ünnepek minősítése, és nagy külsőségek között ünnepelte meg szinte minden évben. 1945-ben a szovjet csapatok által megszállt ország-részekben a korábbival ellentétben politikai rendszer volt hatalmon, de március 15. szerepe alapjaiban véve nem változott.

Az 1945-ös politikai rendszerek három hatalmi tényezője volt. A legfontosabb a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nevében működő szovjet katonai parancsnokság. E mellett működött a régi közigazgatási rendszer, ez Baja esetében a polgármesteri hivatal jelentette, élén Takács Endrével. A harmadik hatalmi tényező a városban az 1945. január 27-én alakult nemzeti bizottság volt. A nemzeti bizottságokat 1944. december 1-jétől alakították meg a nagyobb magyar városokban helyi végrehajtó hatalomként, hogy a szétesett közigazgatási rendszert valahogyan pótolni lehessen. A debreceni elejlegyes nemzetgyűlés felhívására 1945 elejétől minden városban a demokratikus pártok – Magyar Kommunista Párt, Demokratikus Polgári Párt, Nemzeti Paraszt Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kiszáradó Párt – és a Szabad Szakszervezetek általában 3-3 képviselővel alakították meg a nemzeti bizottságokat, még abban az esetben is, ha az adott terület hagyományos közigazgatási rendszere működőképes maradt.

Baján a szovjet katonai parancsnokság a polgármesteri hivatal tekintete a végrehajtó szervnek, ezért elsősorban azzal tartotta a kapcsolatot, így a Bajai Nemzeti Bizottságnak csak másodlagos szerep jutott a város életének irányításában. Az első figyelemre méltó nyilvános megjelenésük az 1945. március 15-i ünnepély megszervezése volt. Az ünnepélyvel szemben több

elvárást is támasztottak: hangsúlyoznia kellett a demokratikus magyar értékeket, ki kellett emlíenie a népi kezdeményezést, szakítania kellett a Horthy-rendszerrel, kerülnie kellett a nacionalizmust. A programot a város vezetésének, a bizottságnak részt vevő összes politikai szervezet vezetésének és a szovjet katonai parancsnoknak is jóvá kellett hagynia. Az első tervezetet március 12-én nyújtották be:

„Nemzeti Bizottság Baja
32/1945. sz.

Baja város katonai parancsnokának.

Tisztelettel jeleljük, hogy 1945. március 15-én délelőtt a következő műsorral szeretnénk megünnepelni a magyar szabadság napját:

1./ Hímnusz. /Éneki a közönség./

2./ Csaryik László, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség tükára bizottsági elnöke beszédje.

3./ Talpra magyar. /Petőfi Sándortól/ Szavalya egy diák. /Katonaruhában/

4./ Homoki István, a bajai keresztelmi iskolai igazgatója történelmi előadást tart az 1848-as szabadságharcról.

5./ Ady versét szavalya egy diáklány.

6./ Fölcz Antal, a kommunista párt tagja, a Nemzeti Bizottság részéről előadást tart a szabadságról.

7./ Ady „Márciusi naphoz” című versét szavalya egy ifjú.

8./ Szózat. /Éneki a közönség./

Az ünnepségre tisztelettel meghívjuk a Városparancsnok Urat, és egyben megkérjük, hogy az ünnepség zavartalan megtartása végett a Szt. István téren ifjótér/ a forgalmat 10-12 óráig szüneteltetni szveskedjék.

Baja, 1945. március hó 12-én.
elnök”

Az ünnepély tervezetét másorival gondok voltak, ezért a nemzeti bizottság március 14-i ülésén ismét napirendre tűzte a programot, amelyet ekkor véglegesítették. A meghívókat március 12-én már a fenti programmal együtt kiküldték, így ezzel a részsel már nem volt probléma. A végleges program több elemében is megváltozott az eredeti tervekhez képest:

„32/1945. [Az íktatási szám megegyezik a korábbiakkal a téma azonosága miatt]

Bajai Orosz [sic!] Katonai Parancsnoknak

Helyben

Kérésére tisztelettel bejelentjük a március 15-i ünnepély műsorát.

1. Hímnusz: Éneki a közönség.

2. Petőfy [A talán legismertebb magyar költő nevét nem tudták pontosan leírni] Sándor Talpra magyar című versét szavalya Kiss Gyula keresztelmi iskolai diák.

3. Csaryik László, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség tükára az 1848-as márciusi ifjúsági harcok ismeretéről, továbbá a mai ifjúság feladatáról beszél. Az ifjúságnak részt kell venni a fasizmus elleni harcban, a föld megművelésében, az ifjúság követeli a tanítást reformot, ingyemes oktatást, szervezetszintű szabadságot.

4. Homoki István keresztelmi iskolai igazgatója ismerteti március 15-ének történetét.

5. Fölcz Antal, a kommunista párt tükára a Nemzeti Bizottság nevében a fasizmust elleni harcokról, a föld megművelésének fontosságáról, a földreform azonnali végrehajtásáról /kenyér, nemzeti segély/, szabadságról beszél.

6. Kucsera Tibor, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség tagja Ady: A márciusi naphoz című versét szavalya.

7. Szózat: Éneki a közönség.

Baja, 1945. év március hó 14-én.”

E második, pontosított program már egyértelműen látszik az 1945 után formálódó új politikai rendszernak e történelmi átértékelésre törekvő irányvonalra, amelyet megjelenik a napi politikai aktualitások – később majd az osztályharcos elméletek – történelmi múltba történő visszavetítése is. Ekkor kezdik meg kidomborítani a pesti forradalom eredményeit, és elnagyolva a pozsonyi országgyűlésen történteket. A márciusi ifjak „politikai karrierje” igazából ekkor kezdődött, mivel az új rendszer a „szegény munkás családok” költővé felnevelt Petőfi Sándort sokkal többre értékelte, mint a „reakciós”, nemzeti származású Kossuth Lajost. 1945-90 között március 15. szempontjából a népi-nemzeti irányvonalat emelte ki a politikai ideológia. A rendszer-váltás után került előtérbe ismét a liberális nemzeti irányvonal és ennek szereplői. Valójában a két irányzat összefonódása, törvényszerű egymásra hatása vezetett el 1848 tavaszán egy új Magyarország alapjainak megteremtéséhez. A március 15-i forradalom és az azt követő szabadságharc emlékeit hivatalosan a Magyar Köztársaság állami ünnepeiről szóló 1991. évi VIII. törvényünk 1. §-a a következőképpen rögzíti: „a) március 15-e, az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc kezdetének, a modern parlamentáris Magyarország megszülésének napja [...]”

Sarosi István

szűrőalkalmatlanságot sem adtak. Mindössze zsebkendőket kötöttünk az cerunk elé, ami persze semmit nem ért. Kénytelenek voltunk a köpört belélegezni.

Azzal a kevés németudással, amellyel akkor rendelkeztem, próbáltam beszélgetni az egyik önéletrajlóm – jó ötvenéves – flamand emberrel. Arie-nak hívták. Valamivel többet értettem meg, mint amennyit mondani tudtam. Ez az ember mondta nekem: „Ti fiatal, egészséges emberek mit kerestek itt? Menjétek innen minél hamarabb! Ha öt évig itt dolgoztok, már nem érdekes, mert már annyira lekötötté a köpör a tüdőfőleket, hogy meg kell várni a nyugdíjzatást.” Azt pedig nem a ledolgozott évek vagy az egynévtől-alapján számították, hanem az volt a mérvadó, hogy milyen kategóriát ért el a tüdő a szilikózis illetően. Volt olyan, aki nem is tűrődött azzal, mennyi köpört lélegzik be, csak hogy mihamarabb nyugdíjba mehessen.

A szomszédunkban volt egy lengyel származású ember. 57-58 éves lehetett. Hozzá jártunk haját vágatni. Elég jól beszélt magyarul. A fentiekre ő volt az élő példa. Bár viszonylag fiatal volt, alig kapott levegőt. Fiziológus, aktív asszonykával élt együtt. Több forrásból is hallottam, hogy a szilikózis impotenciát is okoz. Ezt igazolta az a fiatal asszonyka is, akivel a Marci barátunk járogatott. Sok volt az egyedül élő férfi. Nagy volt a nőhány, és sokan úgy oldották meg az ebből adódó problémákat, hogy minden hónapban a fizetésük egy részét leadták egy egyedül élő asszonynál, aminek fejében hozzá mehettek „szerelemért”.

Felfedeztünk egy kávézózt, amelynek tulajdonosa egy szimpatikus lengyel asszony volt, aki kedvelte a magyarokat. Szinte annyaként bímt velünk. Kétféle lett a magyarkor találkozóhelye, s általában itt is szórakoztunk, itunk. Hítelünk volt nála, pénz is kölcsönözött nekünk. Vigyáztunk is, hogy nála ne játsszunk el a becsületleneket. Hétféleken zenegép-muzsikára bálók is voltak. Az előző viszonylag kevés lány ugyancsak felogatható a táncokészítésnél a rá hatással-hetéseivel rohanó fiúk közül. A lány felállt, szemlét tartott felettük, s végül rámutatott az egyikre, hogy vele kíván táncolni. A többi meg nem csinált ebből problémát. A következő alkalommal ugyanúgy próbálkoztak. Ezt látva mondtam magamnak: „Gergely! Itt a te számúdra nem terem győzelem, tánc.” Egész legénykoromban itthon is úgy volt, ha engem egy lány kiköszarozott, azt soha többet nem kértem fel táncolni.

A sok különböző temperamentumú fia-

tal férfi között sok nézeteltérés adódott, amelyek vége kisebb-nagyobb verekedés lett. Nekem is sokszor részt kellett vennem ilyenekben. Ott ugyanis nem a Pistit vagy Jósákt látták, hanem a magyarokat. Példéul a spanyolok. Ilyenkor nem volt mentség, muszáj volt segíteni. Amikor áttelepültem Németországba, a hüvelykujjaim akkor is éppen meg volt dagadva egy verekedés következményeképpen. Az orrom egyik feléről pedig hiányzott a bőr. Azt ugyanis lerágta a már földön fekvő „ellenségem”, pedig sobase voltam agresszív természetű. Inkább kerültem: a konfliktusokat, de itt másképp szóltak a törvények.

A bányában való munkakezdés nehézségeiről is szót kell ejtenem, bár nincs az az eset, amely azokat az időket le tudná festeni. Egy embert, aki még sobase látott bányát, egy idegen világban úgyszólván siketnémán bedobnak egy szárnál elképzelhetetlen veszélyekkel teli, mocskos munkahelyre, s elvárják tőle, hogy ugyanannyit teljesítsen, ugyanúgy dolgozzon, mint aki már évek óta ebben dolgozik. Mindezt úgy, hogy elszokott a munkától, s a rossz élményektől legyöngült.

Kaptunk egy szimplakételt, amelynek felmutatásával átvettük a kézben hordozható, pisálkáló lámpát, amely legfeljebb 2-3 méterre világított. Azt se tudnk senkítől megkérdezni, hol s mi a veszély, hogy védekezhessünk ellene. Pedig volt ilyen elég! Mivel nem voltam képzett bányász, csak éjjel, a vajatok bővíttésében dolgoztam. Fűrés, robbantás, kölfőtölés a csillébe, ezek tologatása, a sánpálya hosszabbítása voltak az első munkám, sokszor egyetlen deszkán a nagy mélység fölött állva.

Egy Pasquale nevű olasz stéber mellé voltam beosztva. Űzött, hajsztolt, ordított velem, ahogy a torokm kifért. Lehetetlen, veszélyes helyzetekben nem tudtam segíteni neki. Nem értem, mit ordít, csak következtetni tudtam, hogy az Istent szedi le az égől. Legalább annyit tudtam volna szöszár is érthetően visszaordítani, hogy te állat, ne ordíts úgy, mert mindjárt fejbe verlek ezzel a csikánnyal! (Ezt magamban többször el is határoztam.)

Ahogy az egyik gerenda alatt toltam el a követ megrakott csillét, ami előző éjjel még minden további nélkül ment, mostanra annyit ereszkedett, hogy a kezem a borona és a csille közé került. Borzasztó érzés volt! Úgy izzadtunk a nagy melegben, hogy időnként az izzadságot, amely a gumicsizmába folyt, ki kellett üríteni. Kisét tovább merve meg olyan erős és

hideg légáramba kerülünk, amely sodorta magával a széndarabokat, egyenesen az ember szemébe. Különbösen is a csepesség felőlről állandó volt. Nem csoda, hogy időnként annyira fáj a vállam, hogy megfeszülökni sem voltam képes. Sokszor olyan helyeken dolgoztam, lapátoltam majdnem hason feke, hogy ha az a rengeteg kő, amely felettem volt, hirtelen csak 30-40 centit ereszkedett volna, nincs az Istennek olyan mentője, aki kiszedett volna onnan.

Máskor olyan fűlrepszttő zajban dolgoztunk az egész másodk alatt, hogy az egyenesen fáj. Ezt a hosszú bódogcsúszda okozta, amely előre-hátra ringatózóva szállította a kavicsot. Ott nem úgy van, hogy a zaj nagy részét elviszi a légáramlat. A zaj ott hatványosan zaj. Ugyanúgy a búz is, ha valakinek épp ott a közelben kellett vécézni.

Részben az idegek, részben pedig a nappali autózúgás miatt nem tudtam aludni. Este holtfáradtan szálltam le egész éjjelre megfeszítetten dolgozni; ha csak egy perre is lelétem, már lekoppant a szemem. Arra ráadtam fel, hogy erős lámpa mered rám. A munkavezető (pucion) lámpája volt az. Csak annyit mondott: „peime” (büntetés), amit a bérléknél vontaak le.

Rengeteg volt a sérülés. Lehet, hogy a bányorvos volt már eltomputt, vagy nem is nézte embernek a sok szedett-vedett, mocskos bányászt, mindenesetre csak akkor vett valamit komolyabban, ha az ember a hóna alatt vitte hozzá a fejét. A jobb lábam szárán volt egygy egy komoly vágás. Az orvos összeronyomta, s elintézte egy sebtapaszzal, amely az első fürdésnél lelozott a sebről. Magamnak kellett gyógyítanom. Egy másik alkalommal a jobb kezem középső ujjára zuhan egy kő. Az egész ujjam tiszta véraláfutás lett. A doktor elvitt egy fogót, s kerintotta az egész körömöt. A magasból egyet sz fadarab esett a jobb hüvelykujjambra, ami csontrepedést eredményezett. No, erre volt hajlandó egy hónapra kiférni betegnék. Egyszer a sötétben a bal szememmel nékimentem egy, a könyvnyomástól eltört és a hegyes végével ferdén lefelé álló, emberi kar vastagságú fadarabnak. A tenyeremre szememre tapasztva az volt az első gondolatom: „Gergely! Ezután már csak fél szemmel éled az életedet.” Szerencsém volt: valahogy ez is meggyógyult.

Egyszer egy köfmlánsk voltam közvetlen szemtanúja. Abban a csoportban dolgoztam, kissé hátrébb. Meg voltam győződve, hogy a két flamand embert agyonütötte a leomló kő. Nagy szem-

csevel, mondtam, a csodával határos módon életben maradtak. A rövid két év alatt, míg ott voltam, négy bányász vesztette életét. Egyet egy csille nyomott agyon, másikat a lift vágott kettőbe. Szabálytalanságot adott jelt. A harmadikat egy visszacsúzó fűrészfű nyársalta fel. A negyedikre már nem emlékszem, hogyan történt.

Aki nem tapasztalta, nem tudja, milyen kellemetlen lehet a totális csend, a totális sötétség, amely ott lent, a mélyben uralkodik. Szomjoltó gyszánt természetben hosszúra eresztett kávét vittünk le magunkkal. Víz egy csepp se jutott izzadságon és a csepegtő talajvízen kívül. Ezzel a kávéval vagy a leháztól narancs héjával igyekeztünk az újunk begyét letisztogatni, hogy ne szűnnel megfogassuk el a magunkkal hozott falatokat. Volt, aki erre a célra saját vizeletet használt.

Értelemeszerűen a dohányzás, a nyílt lág használatra tilos volt. A legtöbben bagóztak. Rágták a dohányt, majd egymás után köpködtek a levét, nem nézve, hová, hiszen úgyis minden piszkos és fekete volt. Sokszor az volt az érzése, hogy amíg ott lenn voltok az emberek, kivetkőztek emberitől, mintha az más világ lett volna. Olyan világ, ahonnan én a legszívesebben egy egeret is kimenetelnél volna.

Aztán – valamenyny idő elteltével – beletródkunk sok mindenbe. Hogy ott lennéz az ólog volt bányászkat lenni. Aki tehetne, le is tagadta. Csakhogy ez nehéz volt, mert a szemünk környékéről nehéz volt a kormot lemenni. Olyan volt, mint amikor a nőik felsejelen festik ki a szemüket. A sötét foltot csak vajjal lehetett letisztítani, ami elég kellemetlen volt. Csak akkor tettük ezt, ha huzamosabb ideig nem kellett leszállnunk a bányába.

Kezdjük eljátszani a nyelvet is. Itt meg kell dicseénn magamat. Béla barátom, egy Tomascis Pista nevű fiú és én jócskán lehagytuk a legtöbbjét. Úgyhogy a többiek kezdték minket tolmácsnak használni. Egyszer Gabi kért meg erre, ugyanis az a szociális apa jött hozzá a helyzetet tisztázni, akinek a lánya iskolába menés helyett a kantineba járt fel Gabiboz. Tudva arról, hogy ezek a déli népek milyen érzékenyek az ilyesmire, azt kérdeztem, látót-e nála kést, netalán pisztolyt. Aztán ez is elismült valahogy.

Egyszer egy idősebb flamand mellé esztottak be. Egy vigágot kellett rendbe hozni. Olyan részhez értünk, ahol a kő igen laza volt, és egyre magasabbról hallott alá. Az időse ember már nem mert odamenni, de hát valahogy biztosítani kellett. Én mindig erősebb karókkal próbálkoztam, félre-félre

ugorva, mert kisebb kavicsok kitétek hullani, amint ez általában nagyobbak is követték. Nem vetünk észre, hogy a purion masszabőrrel figyel. Odajött, és azt mondta a flamandnak: „Mostantól te vagy a segéd-munkás.” Valamivel több pénz jelentett az előrelépés, de ez nem volt különösebben érdekes. Ennek is, és a kevesebbnek is ugyanúgy a „seggire vertünk”. Nem spórolt egyikünk sem. Vártunk valamire. Tudtuk, hogy ez az állapot nem lehet végleges.

Kéz alól vettem egy NSU 200-as motorbiciklit. Érdekes, hogy akkor Belgiumban nem kellett jogosítvány a járművekre. Az autósoknak sem. Vettél egyet, aztán mentél is vele. Saját érdeke volt az embernek tanulmányozni a szabályokat, mert a szabálytalanságokat súlyosan büntették. Ezzel a motornal többször felkerestem az unokanővéreket, akik ugyanúgy 56-os menekültek voltak. Flamand területen laktak: Deerlijkban. Megismertem ott egy gyönyörű, Madien nevű lányt, de sajnos nem tudtuk egymással beszélni, az egymásra bálulással pedig nem sokra mentünk.

Jó egy év elteltével után, a már említett lengyel borbélyunk feleségén keresztül megismerkedtem egy magyar asszonykával, Judittal. Szülésznő volt. Most apóvalként vállalt ott munkát, egy „Boracköny” nevű őrléghőmben. Elvált asszony volt, egy kislánnyal, Duduskának hívni. Általa Brüsszelt is eléggé megismerhettem, a szülei ugyanis ott laktak. Ha stabilabbak lettek volna a körülményeim, talán ősse is házasodtunk volna. Egy olyan környezetben, ahol a nő kínos, egy ilyen magyar nő magaménak mondhatni külön szerepe volt. Csodálkoztam is, hogy ennyi jó kiállítás, jóképtű fiú közül épp engem választott. Kitarott mellettem egészen addig, amíg áttelepültem Németországba, annak ellenére, hogy mások is próbálták megszerezni maguknak. Ez az asszonyka édesítette meg ezt a szűrnűv időszakomat.

Béla barátom is összejött egy Leonie nevű elvált asszonykával. Ők lakást bérelve ősse is burcolkodtak. Mivel ez a kapcsolat stabilnak mutatkozott, hozzájuk költöztem. Így az életem valamivel elviselhetőbb lett. Borzasztó volt tudni, hogy 26-27 évesen még mindig léggömb gyanánt lebegek, stabil talaj nélkül. Otthon a barátaim mind házasok; gyerekeik vannak, és van fedél a fejük felett.

Ez idő tájt kezdtek jelentkezni szédülési rohamaim. Kezdetben nem voltak súlyosak, de igen kellemetlenek, mert sose tudtam, mikor támadnak. Judittal



Sipos Loránd grafikai

is megromlott a kapcsolatunk, egyáltalán nem volt jóvőképm. Egészségi állapotom egyre rosszabb lett. Már közel két éve, hogy éjjel nem pihenhettem. Egyet tudtam biztosan: ha még emberi életet akarok élni, el kell szabadulnom innen, de hamar. Próbáltam elhelyezkedni egy vasgyárban. Fel is vettem volna, de a bánya a szerződésre hivatkozva nem engedett el.

Közvetlenül 1959 nyarának vége, amikor szabadságra mehettem. Ezt kellett valahogy kihasználnom a szabadságra. Eiszembe jutott, hogy Németországban él a Dinén család. A családfőt, Józsefet az anyám apjához hozta zabigyerékéktől a harmadik felesége. Tehát vérrokonság nem volt közöttünk. Bukovinában német lányt volt feleségül, s így kerültek Németországba 1940-ben. Írtam nekik, hogy ott tölthetem-e a szabadságomat. Azt írták, hogy várnak. Tudtam, hogy van egy eladósorban lévő lányuk, Terézia. Kíváncsi voltam rá. Neki külön levelet is írtam (szótaból).

Eljött az idő. Utazom Németországba. Motort a más minden motyómát otthagytam Bélaéknál. Egyre körtem nagyon, hogy vigyázzanak a hegedőreim! Megmondtam neki, hogy ha lehet, én onnan már nem jövök vissza. Az egyik Tomascis nevű fiú is éppen akkor utazott oda nősilni. Ő Bremerhabezebe, én Heidenburgba (?). Azt hiszem, hogy Münchenig utaztunk együtt.

A sorfordított vonatom elindult újra. Vajon milyen érzést vált ki bennem a most hallott vonatkoztatás? Azt hallom-e ki belőle, hogy: Éle! Éle! Éle!

(Folytatása következik)

Lőrincz Gergely



„Nem bánom, ha nem tudják eldönteni: medve, egér vagy kutya” Agócs Írisz szerint mindenki tud rajzolni

Nagy szeretettel várták haza a bajaiak Agócs Íriszt: Magyarország egyik legismertebb gyerekkönyv-illusztrátora, aki ma olyan nagynevű szerzőkkel dolgozik együtt rendszeresen, mint Berg Judit, Varró Dániel vagy Mosonyi Aliz, a helyi Vizuális Iskolában szerette első, életre szóló tapasztalatait. Az elmúlt években már több mint harminc kötet jelent meg az ő rajzaival, ezekből állított össze kiállítását az Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ. Agócs Íriszrel a megnyitót megelőző percekben beszélgettünk.

– Milyen érzés állandó mesevilágban élni?

– Ha az ember benne él egy világban, akkor nem tudja, milyen lehet nem abban élni. Látom magam körül az embereket, hogy mennyire nehéz követni a hétköznapi eseményeket, és arra gondolok: nagy könnyűség, hogy én erre alkalmatlan vagyok. Nem figyelek híreket, mert azt gondolom, túl gyorsan változik a világ, és számomra ez terhelő. Sokkal jobb medvék és egyéb állatok között létezni. Ez egyfajta védekező mechanizmus is.

– Az egykori bajai kislányból hogyan lett a magyar nyelvterület egyik legnépszerűbb illusztrátora?

– Elég sok kanyar után. Beleszültem egy erősen képzésművelési érdeklődésű családba, ezért nem természetesen jöt a rajzolás. Gyermekkoromban még azt gondoltam, ezt mindenki műveli, épp olyan alapfunkció, mint az evés-ivás. Az általános iskola után azonban láttam, hogy bizonyos helyeken meg kell felelni a rajzolásnak, és ez már félrelehetőség. Nem akartam vállalni. Bár végig jártam vizuális iskolába Jászberényi Matildhoz, ami megalapozta a további pályámat, de utána nem mentem művészeti szakközépiskolába. A gimnázium után pedig úgy döntöttem, hogy a nagyapai vonalat követve néprajz szakra jelentkeztem. (Írisz nagyapja Solymos Ede néprajzkutató, a helyi múzeum egykori igazgatója, lapunk régi szerzője volt – a szerk.) Ez volt az első nagy menekülési kísérletem. Ehhez képest végigrajzoltam az általános- és középiskolás éveimet, majd az egyetememet is. Mindenhol inkább rajzoltam, mint bármi más tettelem volna.

– A tanárát ez hogyan tolták?

– Nagyon korrekt módon. Azt hiszem, nagyon szerencsés voltam. Persze, ismerték a családomat, és tudták, hogy nem kell a kézemre csapni, mert nálunk otthon mindenki rajzol. Hagyták, és ezért hálás vagyok. Az egyetemen pedig már senki nem foglalkozott ezzel. Közben elkezdtem dolgozni, amiből végül is egy nagy rajzolás lett, és innentől elindult felfelé az utam, bár még néhányszor megpróbáltam ezzel

szembemenni. Végül tavaly nyáron jött el az a pillanat, amikor belemegyüdtem abbe, hogy illusztrátor vagyok, ez a hivatásom. Nem mindig könnyű ezt elfogadni. A rajzolás szeretem, de minden egyéb, pl. részt venni egy kiállítás-megnyitón, az nehéz.

– Mi lehetett az oka, hogy ilyen határozottan szembe akartál menni a sorsoddal?

– Nekem túlságosan szigeri dolog a rajzolás. De jó ideig nem tudtam mit kezdeni azzal, hogy kaptam valamit, amit nem kértem. Bár a rajzolás viszonylag tudattalanul művelem, nagyon gyorsan rajzoló, és nem gondolkodom közben, de minden mást túlkontrollálok. Valószínűleg ez dolgozott bennem. Nem akartam, hogy valami olyasni irányítsa az életemet, amit nem én találtam ki magamnak, hanem én akartam kitalálni, hogy mit akarok. De most már megadtam magam. Vagy inkább úgy döntöttem: ezt akorom csinálni.

– Éveslét utána megkönyvbeállított?

– Igen, utána nagy nyugalom fogott el. Sokkal könnyebb, ha az ember nem szabadkozik állandóan saját maga előtt sem. Addig személyes megjelenéseket se vállaltam, de most már úgy gondolom, ez is része a szakmának. Lassan kitalálom, hogyan tudom ezt a mindennapi munkám részévé tenni.

– Az illusztrátor valóban inkább hátterbe sorol, az írókkal-szerzőkkel gyakorlatban találkozhattunk. Mégis van néhány olyan rajzoló, aki sokat gyerekkorát meghatározta. Neked volt ilyen?

– Abszolút. Réber László hatalmas példakép. Lenyűgöznek ugyan azok az illusztrátorok is, akik nagyon részletgazdagon dolgoznak, de valahogy mindig visszatekerek Réber Lászlóhoz. Ő az egyszerűségében zseniális. Annak a mestere, hogyan lehet bárumon valóból megrajzolni bármilyen bonyolult dolgot, és például a majom farka közben a fenyőfa ága is egyben. Minden olyan példakép vagy minta, ami engem megfog, az egyszerűség felé mozdul el: amikor nagyon kevéssel lehet nagyon sokat adni. Ez nem gúnygöngy egyszerűség, hanem beindítja az ember fantáziáját.



– A te képi világra se jellemző a túlbonyolítás.

– It leginkább gyermekek a befogadók. Azt pártolom, hogy nem kell mindent a szemükbe rágni. Felkínálunk számukra egy eszközt, és innentől kezdve ők bárnerre továbbvihetik vagy gondolhatják. Azt se bánom, ha nem tudják eldönteni egy lénytől, hogy az medve, kutya vagy egér. Mert az mindegy. Kell hozzá egy kis agymunka. Egy mai színes-szagos mesefilmnél egyáltalán nem kell továbbgondolni, nem hogy teret az ember kreativitásának.

– Azt mondd, neked a rajzolás szigeri te természetes. De biztosan találkoztál már olyan emberrel, aki felbőjt fejjel azt mondja, ő utál rajzolni, nem is tud. Tényleg mindenki tud rajzolni, csak ez valahol, valamikor elcsúszhat?

– Tényleg mindenki tud rajzolni, bár sajnos sokan állítják az ellenkezőjét. Szomoró vagyok, ha valaki azt mondja, hogy nem tud rajzolni, mert ezt valaki elhittette vele. Létezik egy amerikai weboldal, a címe *Illustration Friday*, azaz Pénteki Illusztráció. Itt minden pénteken kijelölnek egy témát, amiről bárki rajzolhat. Amerikában tényleg mindenki rajzol, és bárki közzéteheti a munkáját. Lehet, hogy technikailag nem helyes a rajz, de emiatt senkinek nem kell szégyenkeznie, hiszen ez az ő átirata, és mindenki eldöntheti, tetszik vagy sem. A rajzolás terápia elfoglaltság is, hiszen a papíron az történik, amit én akarok, és ilyet biztos, hogy senki más nem tud csinálni. Lehet, hogy semmire nem hasonlít, és senki nem fog rájönni, hogy ez épp egy vizlő, de ez mindegy is. Nálunk sajnos már nagyon korán, általános iskolában becsukulyazzák a gyerekeket: te tudsz rajzolni, te meg nem! Talán, ha nem Baján nővők fel, ahol ismerik a családomat, akkor engem is az utóbbi kategóriába sorolták volna, és most nem rajzolnék.



– Mit jelent számodra a bajfalság?

– Nagyon erős bennem a kötődés, bár mások szerint a bajaiak amúgy is erősen lokálpatrióta halászát-harcosok. Nagyon büszke vagyok arra, hogy itt születtem, a Sugó, a Geunec olyasmit ad az embernek, amit semmi más nem. Szeretem a bajaiságot, jó volt itt feladni, rengeteget jártnak kiállításra. Egyfajta védőburokban élhettem. Úgy érzem, Budapesten elvesztett volna. Szerintem egy kisebb városban az ember sokkal nagyobb biztonságban érzi magát, ismeri az embereket, tudja, hogy az elme egy kiállítása, mindig ugyanazokkal fog találkozni. Ez jó érzést ad.

– A rajzolásban időnként valahol megjelenik az ez?

– Konkrétan talán nem, de ez összetett dolog. Mert ha arra gondolok, hogy azért vagyok boldog ember, mert halászléban nőttem fel, akkor ez minden munkámban benne van. A világlátásomhoz is az kellett, hogy itt nőjek fel, a rajzolásból való hozzáállásomat pedig nagyon meghatározta a vizuális iskola. Nem is tudom, létezik-e még valahol olyan közege, mint az akkori vizu volt. Minden tanár ugyanazt sugallta nekünk: próbálj ki mindent, teljesen szabad vagy! Sok olyan ember került ki orman, aki megmaradt a rajzolás mellett.

– Bár te csak tavaly nyugodtál bele abba, hogy illusztrátor vagy, addigra a kortárs gyerekirodalom számos alkotója gondolta már így. Hogyan történt az első könyvillusztrálásod?

– Azzal kezdődött, hogy a már említett amerikai weboldalt látva a párom rábeszélte, hogy indítsak saját blogot, ahová én is heti rendszerességgel felteszem a munkáimat. Igazából ott csak a barátaink szántam, akikkel az egyetemi évek alatt szoros közelséggel élünk, és szórakoztattam őket a rajzaimmal. Akkor már Pesten éltem, tőlük távol, és úgy gondoltam, a blog jó lesz arra, hogy lássák a rajzaimat, bárhol legyenek is. Ugyanakkor úgy voltam vele:ők a barátaim, szeretnek, ezért szeretik azt is, amit csinálok, de mások előtt nem akartam megmérgettni.

Csakhogy a blog igen hamar népszerű lett, egyre többben írtak nekem, főleg külföldről, érdeklődve, hol lehet megvenni a rajzaimat, könyveimet... Eleinte nem is értettem, miért, és még sokáig tartottam magam ahhoz, hogy ezt csak a barátaim szórakoztatására művelem. Aztán a nagy nyomásnak engedve arra gondoltam: legyen író-rákkantam egy pályázatra, ahol szerző-illusztrátor párosokat kerestek. Megkértem a bátyámat, hogy írjon nekem egy mesét (ő remek szövegeket ír), amelyet én illusztráltam, majd beküldtem. Semmit se nyertünk, de a zűri nagyon korrekt módon járt el, és mint kiderült, technikai bakik miatt nem díjaztak. Nem sokkal később azonban megkeresett a pályázatot kiíró Pagonyi kiadó, pályázati anyagomhoz hasonló témájú könyvet. Ez volt Mosonyi Aliz átírtában a *Jancsi és Juliska*. Elvállaltam, de végül nem voltam elégedett magammal, mert iszonyatosan megijedtem attól, hogy meg kell felelni. Előtte semmilyen kortárt nem szabtam a rajzolásnak. Innentől azonban szófölt sebességgel jöttek a munkák. Gyakorlatilag úgy telt el másfél év, hogy egyszerű csak kiemeltam a fejem a papírok közül, és megállapítottam, hogy illusztrátor vagyok... Ez kb. hét éve történt, és most már a harmincadik könyvemen tartok. Oda jutottam, hogy már szinte aludni se tudtam, egész éjjel illusztrációkon törtem a fejemet. Akkor kicsit visszavettem a tempót, és megint megpróbáltam kiszállni. De már nem sikerült. Mosonyi Aliz után jött Berg Juditól a *Cipeli cicák*, és mivel ő nagyon népszerű író, ezért mindegy, hogy én épp csak második könyves rajzoló voltam: az egyik felkérés hozta a munkát.

– Mikor jött el a pillanat, amikor úgy gondoltad, hogy innentől nemcsak rajzoló, hanem író is a könyvet?

– Egyre több külföldi kiadó is megkeresett, főleg angol-szász területeiről. Sokat járunk Londonban, és ott több kiadónál elmondták, hogy náluk az a terület, amit én is művelök, úgy működik, hogy a rajzoló írja is a rövidke, néhány mondatos meséket. Kérdezték, én is írok-e. Eleinte ezt fellabórtónak tartottam, mondván, de hát én nem írok. Én rajzoló vagyok. A sokadik ilyen után már annyira bosszantott a dolog, hogy kijöttem a kiadótól, és egy emeletes busz tetején fel is vázoltam a *Kicak*, nagy című könyvem történetét. El is akartam küldeni nekik, de aztán rájöttem, hogy mával rengeteg munkám van, ha nem kapok egy határidőt, akkor ez soha nem fog elkészülni. A Pagonyi kiadó valahogy

megeszelte a dolgot, és lecsapott: azonnal adott egy határidőt. Így aztán kénytelen leszek majd valamit mást küldeni az angol kiadónak. Ötleteim már vannak, csak időm is legyen rá...

– *Kapva-e konkrét visszajelzéseket azokról az alkotókról, akikkel dolgozol?*

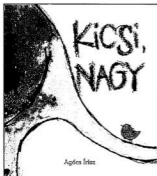
– Maga a megkeresés már véleményalkotás a munkámról, mert általában a kiadó és a szerző közös döntése az illusztrátor személye. Remélhetően, és általában így is van, hogy semmi mást nem várnak tőlem, csak azt, hogy tegyem, amit mindig szoktam. Elég gyorsan kialakult, pont az „ész nélküli” technikám miatt, hogy javítani és irányítottan rajzolni nem tudok úgy, hogy ne menjen az ésszathatás rovására, ezért minden felkérés esetén úgy állapodom meg a kiadóval, hogy készítek jó néhány vázlatot, figuratervet, egy színes dupla oldalas mintaillesztációt, és ha ezek alapján szabad kezdem nekem adni, akkor vállalom.

Nagyon ritkán futottam bele olyanba, hogy végül nem működött. Elmondhatom, hogy rendkívül elkényeztetnek a szerzők. Lehet, hogy a gyerekkönyvszerzők jellemzően békes, kevésbé kötelezőek típusok.

– *Van-e olyan mai bányász a gyerekkönyv-illusztrálásban, amelyet elutasítasz, amilyen könyvet soha nem vennél?*

– Rengeteg olyan könyv van, amelyet nem vennék meg, vagy amire rá sen tudok nézni. Ezek általában olyan könyvek, amelyeknek már a kivitelezéséről ordít, hogy nem találkoztam minimális szinten sem a szakmával. Legtöbbször külföldről átvett, gigantikus mennyiségűekben Kínában gyártott, olcsó alapanyagú termékek ezek, talán fel sincs tűrtetve az illusztrátor személye. Ez a „biztosítékdiverz” kategória, sajnos ebből Dunát lehet rekesszeni, mint ahogy minden olcsó és igénytelen termékől bármilyen kategóriában.

Pertse van olyan is, hogy egy gondosan megtervezett könyv nem felel meg az ízlésnek. Szeretem, ha érezhető egy illusztrációs anyag, hogy alapos rajztudásból, bonyolult rendszerből indul ki az esetleg végtelenségig egyszerűsített képi világ. Nem gondolom, hogy minden alkalmas a publikálásra. A jó rajz a létrehozóján kívül másnak is tud adni, főleg gyerekeknek. Ha valaki erre a pályám téved, elengedhetetlennek tartom, hogy meglegyenek a rajzi, technikai alapok – amelyeket én is megkaptam annak idején a vizuumban, illetve később, művésztanárok irányításával. Lehet, hogy minden hívatus ilyen, de nekem nagyon fontos, hogy szakmóra hiteles szakemberektől folyamatosan visszajelzést és építő



jellegű kritikát, folyamatos mentorálást kapjak. Esőfőlk az ember könnyen megreked, mert a kiadók a jól bevált rutinunkat várják, de az alkotás lényege szerintem az, hogy az alkotó folyamatos változásban és remélhetőleg fejlődésben legyen. Szerintem erősen érezhető, hogy mennyire van harmóniában egy művész, mennyire a



sajátja, valahonnan mélyen belülről fakadó az, ahogyan rajzol vagy fest. Ez nálam alót meghatározóbb, mint hogy mennyire felel meg az én ízlésnek. Ha valami nagyon erős, út, akkor működik.

– *Ha felkérnének egy Bajáról szóló mesekönyv illusztrálására, elvállalnád-e, s ha igen, milyen rajzokat készítenél bele?*
 Ez nagyon sok mindentől függ. Bármennyire lokalpatrióta vagyok, kizárólag a téma miatt nem mondanék igent. Fontos, hogy nekem is tetszen a szöveg, megfog-



Könyvborítók Agócs Irén munkái közül

jon, azonosulni tudjak a stílusával, és inspiráljon. Nem vagyok túl jó háttérreklés és valószínűleg megidézõ jelenetekben, így ha nagyon bajaink kellene lennie mindenek, biztosan megoldoztatna. Az viszont nagyon foglalkoztatna, hogy egy Bajáról szóló könyvet bajai rajzoló illusztráljon. De szerencsére a Viznális Iskola stábjának köszönhetően világotni lehet jobbnál jobb, erre alkalmas művészek között.

Sándor Boglárka

Mesterem volt...

I. rész

Most, hogy immár hamarosan három éve lesz, hogy itthagytott bennünket szeretett tanárom – *dr. Balany László* (1921-2012) –, mint volt tanítványa, mulasztatlanul tartom munkássága példamutató mozzanatainak kissé részletesebb bemutatását. A három részletben történõ méltatást a személyes élményeim és az intézményünknek adományozott gazdag írásos gyűjtemény alapján ajánlom kedves olvasóimnak. Az elsõ részben a tanári tevékenysége, a folytatásban a szakmai-tudományos munkássága kapja a nagyobb hangsúlyt. A mozaikszertí részletekben szûkségképpen váltakoznak a szubjektív és objektív hangvételûek, amiből tiszteltel kérem olvasóm megértését.

Éppen 60 éve lesz, hogy 1955 õszétõl elkezdtem középiskolai tanulmányaimat a Bajai Állami Tanítóképzõ Intézetben, a jórészt Bács-Kiskun megyébõl származó elsõs, „prepa” osztály diákjaként. Már az elsõ napon kiderült, hogy osztályfõnökünk a kissé bogaras *dr. Balany László* tanár úr lesz, aki az „atyaság” mellett a biológia és földrajz tudományok alapjainak lerakásában segít nekünk. Már az elsõ feladati ellenõrzésekor kiderült, hogy a tanári kérdéseket pontosan kell értelmeznünk, s



Dr. Balany László (1921-2012)

nem tanácsos ilyen esetekben az egyéni kreatívításokkal előhozakodnunk. Történt ugyanis, hogy a mindkét tantárgyban javasolt ún. síma füzeteket kerettel és számozással kellett ellátnunk. A következő órán szaktanárnk kinyitatta a füzeteket, és körbejárva egyet-egyet lapoztatott az ellenõrzésekor, aminek következményeként néhányunknak fel kellett állnia a padból. Titokban dicséretet reméltünk, de az ellenkezője történt. Híába volt minden oldal bekeretezve, a számozást is oldalán-

ként kellett volna megtenni! Így a jutalom: 1-est kaptunk álldogáló társainnal együtt. „*De tanár úr! – szóltam – A számozásnál nem a lap kitépését előzzük meg?*” A következő, másik tantárgyfizeti ellenõrzésekor már nem kellett tanárunknak külön javasolnia a teendõt: szó nélkül felállt mindenki, aki az elválttal szemben csak laponként számozott. Hát így kezdtem két egymás a biológia és földrajz tantárgyat, amely tudományokból később diplomát szereztem.

A precízen megformázott füzeteket valószínűleg viszonylag ritkán használtuk óráinkon. A tankönyvi anyagon kívül ismeretekről lelkesen beszélt tanárunk, míg a leírt tankönyvi szöveget így ajánlotta: „Remélem, mindenképp tud már olvasni!” Számonkérése rapszodikus volt, ezért minden órára tanácsos volt felkészülnünk. Olykor kétszer-háromszor egymás után is feleltette egy-egy diákját, vagy éppen azt, akinek nem sikerült elkapnia az ajtón berepített tanári kucsmát. Mások a kihívott felelő által elmondott anyagrészt tartalmi folytatására szólított fel tetszőlegesen valakit. Néha bátran kritizálta a tankönyvben leírtakat. Emelkszem a „micsurina elvek” kivésésére, továbbá a Liszenkára vonatkozó részletek teljes kitörölthetése.

Hamarosan kiderült, hogy Mesterünk (így neveztük egymás közt osztályfőnökünk) valódi megszállottja a botanika (növénytan) tudományának. Nem ritkán előfordult, hogy az egymást követő órarendi két óráján növénygyűjteményt rendeztünk, amikor is nagy gyakorlatot szereztünk a begyűjtött növények izléses felragasztásában, és számos növény nevét is megtanulhattuk. Különösen nagy hangsúlyt fektetett a város környéki területek növényvilágának számbavételére. Ennek érdekében a vegetációs időszakokban gyakran vezetett gyűjtőutakat, amelyekre mindig kellő számú diákot szervezett a szakkörösökből és egyéb vállalkozó szellemű kíváncsiskodókból. A legfőbbtől német tett családfelirátgatókat is sort kerített az illető lakóhelyén előforduló növényfajok beszerzésére. A begyűjtött növények szakszerű kezelése után az intézményi gyűjteményt gyarapították. Megtanultuk a szakszerű gyűjtésmunka (kivétel mód, leföldelés és óráton rögzítés, mappába helyezés, préselés) alapvető követelményeit. Az írásos feljegyzések mellett a fényképfelvételtek tették maradandóvá egy-egy kisebb vagy nagyobb értékű kiruccanásunkat. Számomra feledhetetlen élményt jelentett a város délkeleti határában lévő Kapec falu melletti homokbukás erdőben feltevezett fekete kőkorcsán (Pulsatilla nigricans) néhány példányának tanulmányozása, illetve fényképek megörökítése.

A gyűjtőutakon fellett anyagok feldolgozásait élvegezve szakköri napokon mutatuk be az eredményeket. A számos ilyen alkalom közül kiemelkedő volt szakkörünk névadójának – dr. Jávorka Sándornak – 75. születésnapján (1958. március 12-én) megtartott intézményi köszöntő ünnepi ülés, amelyen a gazdag gyűjtőutak eredményeiről szakkörvezetőnk mellett több diáktársammal együtt tartottuk bemutató



Kutatómunka közben

előadásokat. A hasonló alkalmakkor történő nyilvános szereplések jó előiskolát jelentettek valamennyiünknek későbbi életpályánkhoz.

Szerencsére a fentebb említett két tanítványi egyest sikerült a feledés homályába küldeni olyannyira, hogy szertárfelelősi megbízást kaptam a Mestertől. Ez az aktuális szemléltető anyagok, eszközök elkészítésén túlmenően azt is lehetővé tette számomra, hogy a kapott szerzői jogok birtoklása folytán bármikor befejezhettem magam a fétve őrzött „szentélybe”, s a viszonylag gazdag szakkönyvekkel és eszközökkel lévő ellátottság révén hasznos szakismeretekhez juthattam elméleti és gyakorlati téren egyaránt. A legtöbb időt a mikroszkóp mellett töltöttem, aminek során feltárni számomra az élővilág csodálatos mikroszerkezte a kiváló preparátumok átlátszóssága nyomán. Az e téren szerzett rutinom jól hasznosult az egyetemi éveimben megírt szövettanai dolgozataimban, majd a végzés után megszerzett doktori disszertáció megszerzésében is.

Balányi tanár úrnak köszönhetően, hogy hallhattuk a helyi kórház főorvosának lenyűgöző előadását Semmelweisről, továbbá az intézményi boncszertérnek fő tevékenységét is eredetiben megtekinthettük. Az állatpreparátornál megfigyelhettük, hogyan varizsolhatók élethűen a készítmények, az erdőfémők kalauzálása során pedig megtudhattuk, miért oly sokszínű és gazdag környező erdeink világa.

Mivel osztályfőnökünk nevelőtanári munkát is végzett kollégiumunkban, néhány ezzel kapcsolatos specifikumot is megemlítenék. A reggeli ébresztő eszege-

tés után pár perc múlva szinte berobbant az ajtón a tanár úr, s akit nem látott mozgó állapotban, annak a szombati vagy vasárnapi kimenőjét csorbította vagy törölte. Ha kedve támadt a pingpongozáshoz (ezt az egyetlen sportot űzte), el-ciklopot egy-egy partnert közülünk. A játék győztese többnyire a nevelőtámr lett, nem a tekintélytisztelést miatt, hanem mert ő ezt az átlagon felüli szinten művelte. Személyes feladatunkat több ízben bíztott meg a következőképpen: vegyek magam mellé hasonlóan „sportemberek” nevezhető társat, s a lakószobához szállított akác tűzifahasábotkat daraboljuk fel kandelábra tehető méretekre: „Kevésben nehezebb darabolni, ehhez fűrészt kell, a radiális és tangenciális hasítás könnyebb, ahhoz fejszét használnak!” – adta hozzá az elméleti receptet. Bár szép számmal fordult elő gőcsörtés tuskó – ha néha nehezen is –, sikerrel bírkóztunk meg a kapott feladattal az eszedék „házikolbász-vörösbőr” kettős parazitológia reményében. Megtanított bennünket a kizdésre is. A kezdetben rigolyánsnak tűnő tanárember kedves, szerethető emberé vált szememben.

Ballagásunk alkalmából mondott búcsúszavai nyomán a szemünkben köleszőnösen kibugyogó könnyecsképek gszinte emberi kapcsolatot is jeleztek. Válaszatos és gazdag életpályája írásosdokumentumgyűjteményét ünnepélyes keretek között hagyta a közben főiskolai rangra emelkedett anyaitérszámnyra. A folytatásban a tekintélyes terjedelmű anyag elemzését ajánlom jó szívvel a Tisztelt Olvasóimnak.

Dr. Laki Ferenc



Pécsi József (1940–2015) emlékére

2015 februárjában, 74 éves korában váratlanul elhunyt Pécsi József, a III. Béla Gimnázium, később az Eötvös József Főiskola nyugalmazott tanára. Szerkesztőségünk üszinte részvételt fejezi ki az elhunyt pedagógus családjának. Emlékeire egykori tanítványának írását közöljük, aki részese volt annak, hogy egykori osztályfőnökök tevékenységére az alma materben egy (részben) róla elnevezett díj emlékeztessen. Nyugodjék békében! (A szerk.)

1973-ban kezdődött. Megszépezt gyerekek kerültek a III. Béla Gimnázium matematika-fizika tagozatára. A szerencsésbéek ugyanazon iskolából – mégsem minden ismeretlen ebben az új világban. Egy szigorú tekintetű és – néhány perc múlva az is kiderült – szigorú szavú osztályfőnökkel kerülünk szembe. Szembekerültünk. Tényleg ezt éreztém, mert a szavából az derült ki, vége a gyerekkornak: „Mostantól tanulás és helytállás és feladatok és kötelességek és ...” Szóval szűnyű.

Pécsi József lett az osztályfőnökünk. Életem talán legszebb négy éve kezdődött így. Ezekben a gimnáziumi években történtek velem az első csodák: Az első igaz barátság, akiért tűzőn-vizen... Az első igazi szerelem, akéért meghalni is akár... Az első példakép, akit követni minden akadályon át... Minden középiskolai emlékemben benne van ő is. Róla ezek is eszembe jutnak.

Jóska élni hagyott bennünket. A sok kialakuló, majd egyre komolyabbá váló egyéniséget nem szorította ki. És mi szárnyra kaptunk. Részt vettünk mindenben: kosárlabdázunk, focizunk, tanulmányi versenyeken indulunk, és sikerrel tettük. Minden szép volt – legalábbis ma már minden annak látszik.

Matematikát és fizikát tanított. Fizikában talán a legjobb volt. Persze nem tudom, hiszen nem tanított bennünket mindenki. Egy biztos: a fizikalabor megvalósítása az ő ötlete és munkája volt, és a fizika tagozat ettől tudott sok éven át olyan eredményesen működni.

Szívesen vállalta a kirtudásoltságot járó vesződségeket is, mi meg persze követtük a Kék túra vonalán, a Dunakanyarba, az akkori NDK-ba, és még amerre ment. Ezekben a közös napokon, beszélgetéseken derült ki, hogy az ő igazi élete is 1973-ban kezdődött, hiszen a velünk való szeptemberi találkozás előtt néhány hónappal kötött házasságot Nusóval. A későbbi osztálytársakozásokon így aztán együtt számítottuk a született csemetéket. Lányaimmal én csak a vert mezőnyben szerepeltem a két fiára büszke apa szemében. És ahogy fiai egyre önállóbbak lettek és megtalálták saját útjukat, büszkén mesélte az ő sorsukat is.

Az évek során sok minden változott: a korábbi szigorú tekintet előbb mosolygósá, majd együtt nevetőssé vált. Minél többet tudunk meg róla, vagy talán pontosabb: minél többet tudunk meg egymásról, annál szorosabb, szeretettel telibb lett a kapcsolatunk.



Bennem sok minden, köztük néha érthetetlen makacsság van, amire rendre rá is fizetek... Hát ebben egész biztosan lelki rokonok voltunk. Ő is tudott magányos harcos lenni az igazsáért. De osztályunkkal szép lassan egy család lettünk, osztályfőnökeink pedig barátok, és így a régi magányos harcos békévé oлдódtak.

Sok évvel ezelőtt osztályunk osztályfőnökeinkről (Jóskáról és Zagyva Tiborné Bartai Natáliáról) elnevezett matematika tárgyú alapítványt tett a III. Béla Gimnázium kiemelkedő tanulóinak jutalmazására. A Bartai – Pécsi díjat minden évben az iskola évszóró ünnepségén, osztályfőnökeink jelenlétében adtuk át.

Semmi sem lesz már ugyanaz. Ma már szobra van a lelkemben. Talán a nevével viselő alapítvány káposzná valóságosan is.

Az 1977-ben végzett IV. c osztályból:

Csillag Gábor

Emlékképek az Aranycsapatról

A múlt század 50-es éveinek elején eszmélő gyermek – e sorok írója – legnagyobb emlékképei közé tartoznak a korabeli élsportolónk által elért sikerek. 1952-ben hét és fél éves voltam, amikor a helsinki olimpián a nemzetek pontversenyében 3. helyezést ért el a magyar csapat. A 16 aranyérem egyike labdarúgó-válogatottunk hőseinek nyakába került. A nemcsak a határzéli közszeg, Csikéria piacterén jobbára még rongylabdát kergető gyereksereglet, de a Rákosi-diktatúra nyűgőnyomorát egy elviselhetetlenebbnél érző felnőtt társadalom szemében is féltistenekké vált élsportolónk riuszikumát fokozta, hogy sokak számára csupán a

rádióközzvetések hallgatása, filmhíradók nézése vagy sportíjságok olvasása által váltak csodált lényekké; a velük történő személyes találkozás a többség számára inkább csak vágyálom maradt.

Az utóbb „az évszázad mérkőzéseinek” kiküldött mecs rádióközzvetésének hallgatására már egy, a kilencedik évében járó gyermek készülődött felfokozott lelkiállapotban. Az egész ország lázban égett, amikor 1953. november 25-én a londoni Wembley-stadionban ugyanis a Grosic – Bužanecy, Lóránt, Lantos – Boszák, Zakariás – Budai II., Kocsis, Hídeglóti, Puskás, Csibor összedállított nemzeti tizenegyük futott ki a gyepszőnyegre, amely

néhány hónappal korábban, május 17-én, Rómában, az olaszok 3:0-as legyőzéseével Európa Kupát nyert. A londoni 6:3-as diadal követően örömmelcserben üszött az ország; és leírhatatlan boldogság töltötte be a futball-féltisteneink nyomdokaiba lépni akaró gyermekek szívét.

Hogy az Aranycsapat titulus nem csupán futballszegon szülemény, de lexikon-szókészletébe is illő minősítés, azt bizonyítják a Britannica Hungarica Világenciklopédia tizenötödik kiadása magyar változatából kiragadott sorok: „Mindössze hét ország válogatottja szerzett világbajnoki címet... A magyar válogatott kétszer (1938-ban és 1954-ben) szerzett második helyet. Es



utóbbi az Aranycsapat érdeme, amely megnyerte az 1952. évi helsinki olimpiát, de leg híresebb diadalja az a londoni mérkőzés volt 1953. november 25-én, amikor 6:3 arányban legyőzte Angliát. Más brit csapatokat nem számítva az angolok ekkor szenvedtek először vereséget hazai pályán...".

Hogy aztán az Aranycsapatot alkotó tizenegy labdarúgósseni, a gyermek közéletében mesébelli hős legalább némelyikével töretlenül személyes találkozás vágyálma pontosan mikor is vált valósággá, az aztóta eltelt közel hat évtized homályosítja, de az a tény is, hogy a kortársai, dr. Szilárd Illés *Baja város labdarúgója 1908-2008* c. könyve is tartalmaz erre nézvést bizonyos ellentmondásokat. Míg a könyv 8. oldalán arról olvashatunk, hogy a Puskás vezette magyar válogatottnak bajai vendégszereplésére 1956 májusában került sor, addig a 66. oldalon arról, hogy „...*Kimagasló eseménynek számított április végén a magyar labdarúgó-válogatott bajai vendéglátása. Magyar válogatott-Baja: 16:1. Tízperces néző (és hányan nézték a meccset hátsóterületről, fűkről és kerítésről?)*”.

E sorok frójának emlékeztetésében sem maradt meg az élményidő nap pontos dátuma, az viszont igen, hogy vidékéről valószínűleg népvándorlás indult Bajára. Bátyámmal és húgommal együtt, ünnepelőbe öltözve, anyai kísérettel Bácsbokodról érkezünk a városba. A vasútiállomásról először a belvárosba, „fagyaltozni” mentünk, és lassú csodát: a mai sétálóutca egykori sportbolója környékén kisebb csoportosulattól körülvetten ott tornyosult *Kocsis Sándor*, mégpedig a Páposnak becézett *Budai II. László* és az akkor a válogatottban még pályaható állásnak számító *Tichy Lajos* tehetségszá-



A legendás Aranycsapat

ban. A mérkőzésre – emlékezetem szerint a Bajai Építők jobbszélsőjének, a bácsbokodi *Kretsz Ferenc*nek köszönhetően – a tribünel szemközti oldalra kaptunk ülőhelyet. Szilárd Illés könyve szerint a jugoszlávok ellen készülő magyar válogatott Baján a következő játékosokkal lépett pályára: *Geller – Buzánszky, Mátrai, Lantos – Bozsik, Zakariás – Budai, Kocsis, Machos, Puskás, Fenyvesi, Tichy*. (Ez amúgy inkább érdekes, mert Zakariás József az 1954-es világbajnokságot követően természetesen soha többet nem játszott a nemzeti válogatottban – a szerk.) Közülük heten a szűkebb értelemben vett Aranycsapatból! Az első félidőben a Bajai Építők ellen felsorakozott válogatott játékosai közül *Buzánszky Jenő* a kezdő sziposz előtt egyenesen felénk tartott, és a szűfolt nézőtérrel fehér masnis húgomat kitépözve, neki nyújtotta át virágosokort „*Te-*

sék, kislány!” szavak kíséretében... Aztán beindult az olajozott gépezet. Ahogyan az első félidőben az Építőknek, ugyancsak a másodikban a Vörös Lobogónak a hálóját is 8-8 góllal terhelte meg a válogatott. A mérkőzésen jelen lerni, báványozott futballistáinkat játszani „előben” látni a gyermekek elére szoló élményt jelentett.

Most, hogy 2015. január 11-én a legendás gárda, az évtizedek múltján sem halványuló emléki verhetetlen tizenegy, az Aranycsapat legtovább közöttünk élt tagja, *Buzánszky Jenő* is búcsút intett a földi létnek, a Csapat sikereinek delelőjén még nyilvánlodozó gyermek, napjainkban a hetvenhét közelítő „fregfú” bizonyítóra a határainkon belül és kívül élő sok-sok millió, azon belül számos bajai és Baján környéki emberátára nevében teszi, amikor így fogalmaz: hálsán közelítjük, Aranycsapat!

Dr. Péter Árpád

A II. világháború utolsó fejezete Magyarországon

Visszaemlékezés 70 év távlatából

A már bosszú évek óta tartó második világháború 1944 nyarán érte el Magyarországot határait. A szovjet csapatok gyorsan nyomultak előre, és november elején már Budapest határában folytak a harcok. 1944 karácsonyán Budapest körül bezárult az ostromgyűrű, és az ország jelentős részét már szovjet csapatok szállták meg. Magyarok kézen már csak a Dunántúlnak a Balatonról északnyugatra eső része maradt. Magyar részről már minden lehető tartalék mozgósítottak a megmaradt országrész védelmére.

Én akkor 18 éves voltam, és január elején bevonultam a 25. erdélyi hadosztály légvédelmi füzrosztályának gépgyűs ütegebe. Ez a hadosztály már komoly harc tapasztalattal rendelkezett, mert Erdély óta állandóan az élvonalban harcolt. Most a Balaton partján, a balatonfűredi strandon volt tüzelőállásban, részben repülőgépműszakok ellen, másrészt a part védelmére egy esetleges orosz átkelési kísérlet visszaverése céljából. Ide kerültem tehát újonc katonaként. Persze mindenféle alapképzésről, jobbra át, balra, hátra stb.

szó sem volt. Nem laktanyában: a fronton voltunk. Nekem erre nagy szükségem nem is volt, hiszen a cserkészeknél meg leventekképzéseken megtanultam, amit kellett. Mindjárt a gépgyű mellett ültettek, és megtanultam az ágyú kezelését és a repülőek felismerését. Ez a kiképzés se volt leánydalom. A -10-15 C fokos hőmérsékleten nem volt könnyű az ágyú acélrészeit fogdosni, mert csaknem lefagyott a kezem. Azért hamarosan megtanultam, és harcra kés a lövegkezelő lettem. Az ellenséges repülőek elég gyakran jöttek állásaink felé,

ilyenkor jó néhány sorozattal fogadtuk őket, ők is leadtak géppuskáikból néhány lövést, aztán távoztak, néha füstesikot húzva maguk mögött.

Január közepén hirtelen parancsot kaptunk, hogy készüljünk fel állásváltoztatásra. Ágyúinkat menetekész állapotba hoztuk, aztán magunk is felkészültünk, és vártuk a további parancsot. Délután meg is jött: azonnali indulás Enyingre! Enying a Balaton délkeleti vége alatt helyezkedő nagyközség volt. A település már orosz megszállásból szabadult fel a jasmári német offenzíva során, amely azzal a céllal indult, hogy megteremtse a kapcsolatot a Drávánál álló Balkán-hadsereggel. Titkon abban reménykedtem, hogy a támadás sikere esetén talán még Baját is sikerül felszabadítani, és misosda öröm lesz bevonulni szeretett városomba. Este, sötétben értünk Enyingre, a falu szélén egy malomépületben volt a szállásunk. Elhelyezkedtünk, majd másnap tüzelőállásba helyeztük lövegeinket a Lajoskornárom felé vezető út mellett. Az út széle még tele volt orosz hullákkal, a mi szállásunk bejárata előtt is két orosz katona holtteste hevert. A hó belepte őket, csak a lábuk látszott ki a hótakaró alól. Két nap múlva szedték össze őket, addig mellettük jártunk el.

A német ék jobbszánya néhány kilométerre nyugatra volt, a Sió csatormától keletre oroszok tanyáztak. A mi csapatainknak ezt az oldalt kellett biztosítani, nehogy az oroszok oldalról betérjék az Enyingnél álló német ék hátába kerülhessenek. Egyik este gyalogsági bevetésre küldtek ki, a Sión túli orosz állásokat kellett tűz alá vennünk.

Vagy két hétig elég nyugodt volt felénk a front, csak a szovjet repülőekkel kellett időnként párbeszédet vívniuk. A nyomjelző lövedékek útvonala valóságos tűzijáték képét nyújtotta. Egy-egy repülőgép lángba

borulva igyekezett visszatérni támaszpontjára. Egy gépet a mi lövegünk is lelőtt. A németek célja az volt, hogy a Dunára támaszkodva dél felé nyomuljanak előre, és egyesítve a Balkánról visszavonuló csapatokkal, bekerítsék a Balatonról délre tartózkodó szovjet csapatokat. A terv jó lett volna, ha a támadás el nem akad Szekszárd környékén. Így a német csapatok két tűz közé kerültek, és kénytelenek voltak visszavonulni. Az út hamarosan ismét megélt harcokosikkal és csapatállásokkal, csak most az ellenkező irányba vonultak. Benzinpórolás végett pérossal jöttek, egyik tank húzta a másikat. A mi alakulatunknak az utóvéd szerepe maradt. Így alkalmunk volt végignézni a visszavonulást. Végül, amikor már mindenki elment, parancsot kaptunk a visszavonulásra, Balatonakaratyára.

Az enyingi lakosok kétségbeesve figyelték az utolsó magyar csapat készülődését. Már átéltek egy szovjet megszállást, így tudták, mi vár rájuk, ha az oroszok visszajárnak. Néhány nő könyörgött, hogy vigyük magunkkal, vagy kettőt fel is vettünk, több helyünk nem volt, hiszen én már ide is az ágyúcsövön lovagolva érkeztem. Az este beálltával nehez szívvél hagytuk el a rettegő falut, ahol látszólag minden élet megszűnt, az emberek házukba bújva várták a bizonytalan jövőt.

Akarattyára megérkezve másnap elfoglaltuk új tüzelőállásunkat. A nyaralóhely, ahol nyáron még élénk élet folyt, most kihalt község képét mutatta, az üres utcákon egy lélek se járt, legfeljebb néhány katona lézengett a községben. Alakulatunk egy elhagyott villában helyezték el, ahol nyáron még vígan nyaraltak a tulajdonosok.

Napközben néha lövöldözést hallottunk, de nem tudhatuk, ki kire lö. Az arcvonal, úgy látszott, megszilárdult az úgynevezett

Sivós Loránd grafikája



„Margit-vonalon”, amely a Balaton északnyugati sarkától Budapest irányába húzódott. Székesfehérvárt és az utól délre eső vidéket ismét szovjetek szállták meg. Itt előretolt állásba kerültünk, de a front csendes volt. Időnként szovjet repülőgépek szálltak el felettünk felderítő feladattal, így nekünk is volt dolgunk: egy-két sorozattal fogadtuk őket. Német repülőket szinte sohasem láttunk, még a támadás segítése sem. Valószínűleg már nem volt gépük, és ami még volt, azt a nyugati offenzívájuk támogatására vetették be. Így persze nem volt meglepő, hogy a keleti német offenzíva repülő támogatás hiányában kudarcba fulladt. Én két bajtársammal, Pongrátz Ödönnel (aki az 1956-os forradalomban a híressé vált Pongrátz testvérek egyike volt) és egy fiatal lengyel főtval, Vispianky Ottóval február vége felé tartalékosított kikapcsolásra mentem Fertőszentmiklósról. Egykori főtágunk a március végi nagy szovjet támadáskor a harcok közepébe került, és több régi bajtársam hősi halált halt. Minket a visszavonulás során a szovjet csapatok kerítettek be, és Sopronnál orosz hadifogságba estünk. Végiggyalogoltuk a Dunántúlt, aztán a székesfehérvári Szent György-körszában helyeztek el minket. Ott negyvenezer hadifoglyot zsúfoltak össze, így bizony a körülmények nem voltak rózsásak, de azt is ki kellett bírni. Végül a hajmászkéri tüzfőképzőtáborba kerültem, ahonnan július 14-én szabadultam. Ezekről a hadifoglyó élményekről külön cikket lehetne írni.

Számomra így ért véget a második világháború.

Dr. Kosztolányi Károly



Szovjet repülőgépek a Duna fölött



Türr István emlékezete a Nyugat-Bácskában

A délvidéki kultúrtörténeti alkotások után barangolva, azokat kutatva, a művészek által létrehozott és megmaradt szabadtéri tájérfékek között jobbra a szakrális jellegű emlékműveket, kisméleket vesszük/vehetjük szemügyre, hiszen ezek többnyire egy-egy település központjában, a templom környékén, avagy a temetőben, a külvárian találhatók. Ilyen szobrok állíttatása az elmúlt századokban leginkább a Szentháromság-ábrázolásokra vonatkozott, s így azokból több is megmaradt, jelezve a pestisjárvány megszűnését egy-egy településen. Természetesen a közterti feszületek száma ennél is nagyobb. A más típusú, és nem hitbéli buzgódságból létesített, korábbi emlékek tekintetében bizony vidékünk nem sokkal dicsekedhet. Az első világháború előtti időkbeli ismerjük a bácskossuthfalvi és a magyaritetei Kossuth-szobrot, a szilágyi Szilágyi Dezso-mellszobrot, a felújított kisberegnyesi csataobeliszket, a verbázi temetőben Medgyassy Ferenc szép szobrát Pechán József sírja fölött, s e városka határában Kis Józsefnek, a Ferenc-csatornát építő vízmérnöknek az obeliszkjét.

Kis József emléket néhanapján megidézik művelődéstörténeteink, irodalmi-raink (pl. *Majláthy Mihály, Vasogyi Mária, Kalapács Zoltán, Pogány Margit*), s szólnak az általa tervezett és színté az építés végéig vezetett csatorna építéséről, a kulkossuthfalvi fogotok tengődéseiről, a csatorna mentére települt emberek életéről. Történeteink közül az említett csatornáról *Műhi János* írt, de őt is megelőzte *Fridrik Tamás* kupuszai származású adai tanító, aki 1878-ban Szegeden adta ki a *Bács-Bodrogi vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszámlálási leírása* című monografikus

kötetét. Ebben ismerteti a 110 kilométernyi hosszú, I. Ferenc királyról elnevezett Ferenc-csatorna építését, amelyet 1802-ben nyitottak meg, és vízet „5 zilip tartja, Bezdán, Kis-Zszipár, Újverbász, Szet-Tamás és Bács-Földvárnál” (19. o.). Az említett zilipek ma ipartörténeti műemlékek, s mindegyikük mellett még áll a csatornagazgatóság impozáns épülete.

A Duna és Tisza közötti hajbútát megvédő csatorna állapota többször megromlott, s az árvizek is nehezítették használatát. Ezt kívánták megkönnyíteni a Szivác melletti Kiszzapártól induló és Újvidékre húzó Öntözőcsatorna néven is nevezett, bár a Türr-csatorna nevet is viselő vízi út megépítésével, amelyet az 1848-as közép-európai szabadságharcos, *Türr István* tábornok, azaz altábornagy, hajdan Garibaldit legközelebbi bajtársa sikeres fizetési eredményeként tart számon a történelem. Türr István Baján született, s szülővárosa több emléktáblával, szoborral ősz emléket a hős katonának, s a bátor vállalkozónak, aki rangos nyugat-európai ösztököttese, rekonsága révén többek között a Panszamoszatorna építésénél is közreműködött.

Türr István az 1871. évi árvizek után, 1872. május elsején kezdte építtetni Kis-zszipáron a Ferenc-csatorna mellékágát. Az időpontot úgy választotta meg, hogy az egybeessen Ferenc József császár 1872. május elseji itteni látogatásával, s őfelsége tehesse meg az első kapavégést. A császár és király nevét adta az új csatornának: Ferenc József-csatorna. Erre az alkalomra készült el a Türr István emléket még őző szép szabadtéri emlékmű, a tíz méternél is magasabb, hatalmas talapzatú allegori-



A Türr által állíttatott Pannónia-szobor

kus *Pannónia* című szobor a két csatorna találkozásánál. Ez a szobor azóta is ott őrködik a két vízi út felelőtlenségénél, bár csak torzóban, mert felelőtlen és oktalan elemek a római katonaruhába öltözött nőalakot felébe törtek, s annak felső részét a hagyomány szerint valahol a csatornába dobált. De még így is félszegen hirdeti a magyar címeres pajzsot tartó torzó a csatornaépítő emléket, s a masszív talapzatot maga a megmaradt szöveg: **FELÁLLÍTTA TÜRRE TÁBORNOK.**

A műalkotás készítőjéről nincs tudomásunk, s a korabeli sajtó is csak röviden számolt be a bácskai homokkő szobor felállításáról. Az Őszivacsról nyugatra mintegy 1 km-re álló csatorna-parti emlékmű akár gyalogszerrel, akár gépkocsival könnyen meglátogatható. Magyar honismeretünk egyik elfelejtett, szép alkotását nézheti meg ott az érdeklődő.

A környéken lakók, azaz a Kiszzapár nevű apró, 19. századi település lakói Mária Teréziának, mások a Magyarok Nagyasszonyának vélik a szobrot, azonban a felállítás idején már a Pannónia-szobor nevet kapta. Ezen a településen a 20. század elején 35 diák járt iskolába, akiknek szülei szinte mind a csatorna karbantartásával foglalkozó állami alkalmazottak voltak. Van itt egy kivülről szépen felújított kétemeletes gőzmalom is, amely ugyancsak ipari műemlék. Irodalomtörténeti adalék, hogy Kiszzapáron született az Újvidéken is újságíróskodó *Mócs Zsigmond* (1853–1892) író, hírlapíró, szerkesztő.



A csatornagazgatóság épülete Kiszszipáron

D. G.: És mi dolgozunk vele. Nálam többször felmerült, és volt, hogy konfliktus forrásává is vált, de nem tudok más ötletével dolgozni. Csak azzal tudok bármít is kezdeni, ami engem annyira érdekel (ahogy Attila mondta), hogy ezzel kezek és fekszem, meghallgatom ötvenszer, elolvassom, ahányszor csak kell. Ha látok, olvasok, hallok valamit, akkor elindul bennem az ötlet. Lehet, hogy csak egy érzés, egy gondolat, lehet, hogy életem valamelyik területére, problémájára, emlékére reflektál. Szeretnék csak magyar dalokkal dolgozni, és olyan darabot választani, amelynek nem annyira közismertek. Mert abban tudunk valami újat mutatni, amit esetleg színpadon látni először színpadon a közönség. Szeretem a komoly dolgokat, ezt időnként kritizálják is kívülről. Sohan szeretnék csak jól érezni magukat a színházban, én viszont azt pártolom, ha a néző úgy áll föl, hogy azt érzi: ennél kicsit több tette-tél vele. Szeretek aktuális problémákat, tabutémákat feszegetni, amilyen a *Semmi* című előadásunk is volt. A színház akkor jó, ha mondanivalója van. Ez több mint szórakoztatás.

O. A.: A darabválasztás összetett kérdés. Olyan érdemes választani, amelyek esetében biztos lehetek benne, hogy az aktuális diákcsoportom el bír vele. Figyelembe kell venni a csapat összetételét: hányan vannak, milyen a nekem szerinti megosztás, hányan táncolnak, énekelnek stb. Évadtervünkben kitűzzük az új bemutatókat, és ezt egy próbáljuk meg összehangolni, hogy azt a réteget is kiszolgáljuk, amely csak szórakozni jár a színházba. Gazdasági szempontokat is figyelembe kell venni, hiszen egy-egy darab nem csekély költségeit is látni kell termelni. Az értékek közül pedig nálam a csapatszellem az első: hogyan lehet egymást segíteni boldogulni az életben. Ezek a diákok 99 százalékban nem színházi emberek lesznek, mégis olyan tapasztalatokat szeretnek, amelyeket az élet bármely területén hasznosíthatnak majd. Megtanulják, hogy sokkal könnyebb együttműködni, egymáshoz toleranciával és empátiával viszonyulva boldogulni, mint önelőli történi.

D. G.: Műtűn csak képzőpiskolás diákokkal dolgozom, olyan darabot választok, amelyről azt gondolom, hogy nekik fontos. Nem biztos, hogy ezt őik akarják, vagy eleinte tetszik nekik. Én azonban tudom, hogy az ő korukban mivel érdemes foglalkozni. A *Semmi* című darabunk például több kortűnettel foglalkozik: kirekesztés, erőszak, vesztés. Ha a gyerek ezt a színpadon éli át, és képes vagyok számára

ehhez a védett környezetet biztosítani, akkor ezzel az önismereti munkával ő nyer a legtöbbet, ő változik meg a legjobban. Az csak járulékos haszon, hogy esetleg a nézőnek is tetszik, de aki végigcsinálta a próbafolyamatot, abból más ember lett.

O. A.: Gyakran mondom a diákjaimnak: ha felmész a színpadra, és ott bármi is történik a nézők előtt, az jel. Az is, amit szavakkal előadsz, de egy mozdulat, kellék, jelmez, a díszlet, a fény is jel. A néző nyilván nem elemzi olyan részletesen, mint ahogy mi az alkotás folyamán meg tesszük, de azért hatalmas a felelősség. Ezt a próbafolyamat közben is meg kell élni. A nézőt ugyanis sem az előzmények, sem a játszókkal lelkialapota nem érdekli. Ő az élményt meg akarja élni, ezért fizet. Ha a diák ezt megéri, akkor olyat alkothat a színpadon, ami kifelé is, befelé is élmény lesz.

D. G.: Mindig megvan az a konkrét vizualizáció a folyamatban, amikor már nincs mentés. Egy ideig elmézők ezt-azt, engedékenyebb vagyok, de eljön a pont, amikor azt mondom: a jövő héten előadás, innentől kezdve nincs pardon. Ilyenkor az én életemben ugyanúgy a közös munka kerül az első helyre. Meg kell értenünk: vannak helyzetek az életben, amikor a saját érdekeinket teljesen háttérbe kell szorítanunk. Egy kamasznak nagyon nehéz ez, hiszen a fogalomrendszerében mindig ő maga áll az első helyen. De ha kibírja, túléli, átéli a helyzetet, akkor rájön, hogy vissza tudni tartani az adott problémáját legalább arra az estére, és ez fontos tapasztalat.

– Milyen végzettség jogosít fel titeket a gyerekekkel való foglalkozásra?

O. A.: Érettség után még keresgéltem önmagam: műszaki egyetemre jelentkeztem, építészmenőrnék. Aztán egy év után visszatértem Bajára, folytattam a színházi munkát a csapattal. Közben elvégeztem az Előtvész József Főiskolán a művelődésszervező szakot, és párhuzamosan Kecskeméten egy 120 óráos drámajuttatás-tanfolyamot. Ott jött az ötlet, hogy ezt főiskolai szinten is tanuljam, így az Apor Vilmos Főiskolán végeztem drámapedagógusként, aztán sok év kihagyás után ismét iskolapadba ültem: tavaly végeztem a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, színházi nevelés szakon.

D. G.: Nélkem hivatalosan nincs ilyen végzettségem. Bár tanultam az Apor Vilmos Főiskolán, de abbahagytam, mert úgy éreztem, nem tanulok igazán hasznos játékokat. Nem is a színház, hanem a játék része érdekelt akkor. Van viszont mentálhigiénés és pszichodráma képzésem, utóbbiban néhány hónap múlva meg lesz a vezetői képzésem is. Ám a színház és ez két különböző dolog: önismereti módszer, csoportos terápia foglalkozás. Amelyikre van a színpadhoz, hogy a résztvevők a saját feldolgozandó élményeiket a körön belül egy szituációban mutatják meg, illetve eljátszák azokat.

O. A.: Sohan azt gondolják, hogy a drámapedagógia és a drámajáték azonos a színházzal, de ez két különböző terület. Tény, hogy nagyon sok drámapedagógus a



Jelenet a *Rábl Színpad és Zenei Közösség* *Valaki van odakint* című előadásából

színpadi tevékenységével összefüggésben alkalmazza a drámapedagógiát, de nekem sok olyan csoporttársam volt a főiskolán, akik a saját tantárgyuk – matematika, irodalom, idegen nyelvek stb. – tanításába illesztik be a módszert, az önismereti, társismereti vagy koncentrációs játékokat. Mi persze leginkább a színházi munkához használjuk.

– „*Én játszom ugyan, de ti vegyétek komolyan*” – mondta Szilágyi Domokos. *És mennyiben éltek meg a diákokkal való munkában?*

O. A.: Évek óta gyarmatzik a csapat, és sokat gondolkodtam, hogyan lehet ennyi gyereket felvinni a színpadra, mindenki-nek átadva a szemléletet, hogy ez addig játék, amíg magunknak csináljuk, utána viszont már felelősség. Aztán kialakult, hogy nem kell mindenkinek színpadra állnia. Azok, akik hozzánk 7-8 évesen beke-
rülnek, általában nem szerepelnek még nagy produkciókban. Nekik tanév végén szervezzük egy úgynevezett vizsgáló-
adást, ahová a szülők, ismerősök jönnek el, és már ez is nagyobb nyilvánosság számukra, hiszen a saját szüleiknek kívül mások előtt is bemutatkoznak. De előfor-
dult, hogy ezek közül a gyerekek közül se küldtem mindenkit a színpadra, mert még nem voltak felkészülve, nem tudtak koncentrálni. Drámaórán játszanak, örülnek a közösen töltött idősek. Ebben van a mi felelősségünk: megjelni, ki mire alkalmas, hol vannak a határai.

D. G.: A drámaórán én is azt látom: a gyerekek meg kell értenie, hogy nem a színpad a lényeg. Érezhető, hogy a jelent-
kezők többsége játszani jön. Én a szülőikkel szemben is gyakran felelősséget érek. Szeptemberben, a jubileumi nagykoncert-
től előt az egyik szereplő leest a színpadról. Kórházba rohantunk vele, az elő-
adás előtt két órával még ott fogtuk a kezét. Ez nekem is figyelmeztetés volt: ha össze-
hívok egy csapat diákokat, mindegy, milyen tevékenységet végzek velük, a felelősség az enyém. A szülő rám bízta a gyereket, aki akár késő estig is ott van velem. Gondolnom kell rá, hogyan jut haza, milyen érzéssel megy el. Eleinte úgy gondoltam: ehhez nincs közöm, én színházi előadást csinálunk velük, és kész. De ez ennél sokkal komplexebb dolog: igenis tudnom kell, milyen napja volt, járt-e otthon, evett-e valamit egyáltalán. Rájöttem, hogy ezekkel a dolgokkal éppúgy foglalkoznom kell, mint magával a darabbal. Nálunk a szerepeltetés kérdése is másképp működik. Én kerültem a „színház” kifejezést velük kapcsolatban. A drámában használják azt,

hogy „játsszók”. Gyakran hoznak össze kisebb előadásokat is, és ha nem kellene túl bonyolult díszletek, akkor velük építet-
tem fel, velük takarítottam fel a színpadot, vietem haza a jelmezt, hogy hozzáik rend-
be, érezzék a közös felelősséget. Nálunk a főszereplő is felmossa a színpadot. Ezek a diákjátékok nyilván egészen másoként szer-
veződnek, mint a nagy színházi produkciók, ahol mindenre külön stáb kell.

O. A.: Időnként valóban pótszülők vagyunk a gyerekeknek. Volt egy zárkó-
zott gyerekek, akit azért küldtek hozzánk, hogy az önbizalma erősödjön, önkifeje-
zése fejlődjön. Végül odáig jutott, hogy a szülő azt jelezte: ha én mondom neki valamit, akkor megcsinálja. Ha pl. a szülő arra kéri, menjen el a postára befizetni egy csekket, attól szorong. De ha én azt mondom neki: az a következő helyzetgyor-
korlat, hogy elmész a postára, és befizeted a csekket, akkor a gyerek megy, és meg-
teszi. Ezt a fajta felelősséget se rázhatjuk le magunkról, hozzártartozik a mindennapi közös életinkhez.

– *Hogyan működtek párhuzamosan egy-
mással, egymás mellett? Dolgozik benne-
tek az egészséges szakmai kíváncsiság?*

O. A.: Részemről teljesen természetes, hogy megnézzem, mit hozott létre a másik társulat. Egy más mellett létezzük, ők is alkotnak, máre lennék kíváncsi, ha nem erre? Lehet, hogy nem nézek meg például minden kiállítását, de színházi előadást igen. Sokan gondolják, hogy csak illemből tesszem, de ez nem igaz. A kíváncsiságon túl meg is tiszteljük egymást ezzel.

D. G.: Bennem is ez dolgozik. Adott esetekben inspirálhatjuk is egymást, tanul-
tuk egymástól. Nem tudjuk egymást kikerülni, valamilyen összehasonlításban mindig benne vagyunk, minket is illan-
dóan egymáshoz hasonlítgatnak, és mi is értelmezünk egymást. Ez nem versengés, hiszen mást és másképp tesszük. De a másik értelmezéséhez és önmagam defini-
álásához látnom kell, hogy ők mivel foglalkoznak. Nagyon jól tudom érezni magam Attiláék bármely előadásán, de viszonyítom is magam ahhoz, amit ők tesznek. Ráadásul vannak közös munkatársaink, néha szereplőink is, ezek a szálak kikerülhetetlenné teszik egymást. Én mindig örülök annak, ha Attila ott van egy bemutatókon, de bevallo, néha úgy érzem, jobb lenne, ha nem az első előadást látná, hiszen aki ért hozzá, az rögtön ész-
reveszi a legapróbb hibákat is. Nem tud egyszerűen nézőként jelen lenni, ahogyan én se tudok nála. Amint elkezdem nézni a darabot, szonnal beindulnak a gondolataim.

O. A.: Amyira kialakult már a saját profilunk, hogy egyáltalán nem jelentünk konkurenciát egymásnak. Nekem amúgy is nagyon fontos kérdés, hogyan veszem rá a diákjaimat, hogy járjanak színházba. A saját tanítványaim között is van olyan, aki nem nézi meg a többieket a színpadon. Hivatkozhatnak néha arra, hogy drága a jegy, de hát erre talánuk ki a kedvezményes árú jegyet.

– *Hogyan tudtok színházszereplő embe-
reket nevelni?*



A Bajai Fiatalkor Színházának egyik sükere: A Pál utcai fiúk színpadi adaptációja

D. G.: Problémom átadni a színház szerte-terét, de a színjátszás és színházba járás szeretete a látász élelre elválik egymástól. Én viszonylag keveset játszom színpadon, de legutóbb az egyik darabunkban épp benne voltam, és elég sok diákom, aki jár hozzám óránként, nem jött el megnézni. Ezt sóvá tettem. Mert hiába jár hozzám órára, ha azt nem teszi meg, hogy megnézzék, mit tudok, mit mutatok a színpadon, akkor gyakorlatilag azt sem tudja, ki vagyok. Innen nagyon nehéz kibillenteni egy gyereket. Lehet, hogy művelni szereti a színházat, el is jár próbára becsülni, felkészül, foglalkozik a szereppel, mégsem néz meg egy olyan előadást, amelyhez előlég neki semmi köze sincs. Innentől kezdve nem tudom, hogyan néz majd meg más előadásokat.

O. A.: Erőből ezt nem lehet megoldani. Valahogy a hétköznapi színházi tevékenységekbe kellene ezt belecsoporsítani, de nem tudok rá pontos megoldást. Azt kellene belejűk nevelni, hogy legyen igényük megnézni egymást is, másokat is. Problémokunk a közönségkíséréssel. Évek óta van egy olyan megállapodásunk a Baja Marketing Kft.-vel, hogy az előadásokhoz mi biztosítjuk a kíséretet. Itt a gyerekek megtanulja, hogyan kell ehhez illően felöltözni, viselkedni, és az a jutalom, hogy ingyen megnézheti az előadást. Ez persze csak a nagyobbakra vonatkozik, de hiába vannak ők kb. 40-en, alig 5-6 ember jelentkezik erre a feladatra. Nekem annak idején nagyon sokat jelentett, hogy ott dolgozhattam, és mindent megnézhettem ingyen. Ma a döntő többség nálé meg már nem szempont.

Híszte-e a színház olyan nevelő, terelgető hatáskában, hogy egy társadalmi problémát meg kell mutatnia művészi eszközökkel, rá kell irányítania a figyelmet, vagy párbészédet kezdeményezni róla?

D. G.: Abszolút mértékben. Most hasonló drámajátéka készülünk, mint a Semmi volt: kórházi beteg gyerekekről szól, és biztosan megint sokan azt mondják, nem vagyok normális, mert ilyesmít nem szabad színpadra vinni. Szerintem meg azt kell megmutatni, ami az emberek foglalkoztatja. Am általában ilyenkor éppen az érintettek hiányoznak a nézőtéről, pesti nagy színházak is szenvednek emiatt. Pedig sokszor meg kell jelennie a rossznak, a nehézségeknek is ahhoz, hogy egyfajta megoldás eljussunk. Ah hiszek benne, de nem tudom, hogy lehet az emberek kíváncsiságát felkelteni olyan művészi megoldások iránt, amelyek által mindaz, ami a mindennapi életünkben

jelen van, akár szenvedünk is tőle, nézhetővé, hallgathatóvá váljon. Nem csak a hirdatóban lehet társadalmi problémákat nézni, hanem a színházteremben is, csak ott egészen másképp hat.

O. A.: Az a jó színház, ahonnan az előadás végeztével kicsit más emberként megyünk ki. A színháznak, amióta világ a hirdatóban volt az egyik feladata, hogy társadalmi kérdésekre, problémákra reflektáljon. Ezért tiszteltem nagyon példakövem Alföldi Róbert munkásságát, mert ő a megoldás-kísérleteit olyan formában állítja színpadra, hogy az nem véletlenül kell visszhangot. Az általa rendezett *Őrült nők kavcsát* szerintem mindenkinek látnia kellene ma Magyarországon. Alföldi sajátos, értelemes eszközeivel persze vannak finomabb módszerek is, de egy bizonyos az előadásnak meg kell értenie a nézőket. A színház semmihez sem hasonlítható életmű! Át kell élni, jelen kell lenni, beszélni a levegőt, érezni kell az atmoszféráját, feszültségét, együtt lenni a közönséggel. Hiába játszunk el ugyanazt többször, annak a közönségnek az az előadás egyszeri és megismételhetetlen. Kicsőváhatás van közűnk: nem csak én hatok a nézőre, hanem ő is hat rám, és ez befolyásolja az aznapi játékomat. Ilyen csak a színházban történhet.

Ha valamelyik diák azzal keres meg titeket, hogy színész akar lenni, miben, hogyan tudtok, szoktatok neki segíteni?

D. G.: Én nem szoktam ebben az irányba terelni őket. Olyan előfordult már, hogy színészteljes felvételt előtt a diák kikérte a véleményemet. Olyankor meghallgatom a vereseket, amelyekkel készűl; elmondom, mit gondolok róla, de ennél többet nem teszek. Inkább az foglalkoztat, kinek érdemes ezt a pályát választania. Sokan szeretűk, sokan tehetségesek, de emberleg is bírní kell. A színészteljeszet nagy haszárjáték: ha valaki nagyon szerelmes belé, próbálja meg, de veszíteni is tudnia kell benne.

O. A.: Nagyon nehéz pálya. A gyerekek előtte olyan lelkesek, de sok összetevőnek kell megfelelni ahhoz, hogy sikerűljön: tehetség, kitartás, fizikailag is alkalmasnak kell lenni rá, és lelkleig is bírní kell a terhelést. A szerencsén is sok múlik. Én elsődlegesen senkit nem biztatótam arra, hogy színészteljeszetre felvételizzen. Ha egy diák megkeres ezzel a kéréssel, onnantól másként készűlünk, másként figyelék rá. Elég sokat tudok a színházi emberekről, a felvételiokról, a meghallgatásokról, ezek alapján terelgetem a jelentkezőt. Ez nem azt jelenti, hogy a felkészűlés során el is

jutunk addig, hogy felvételizzen is. Lehet, épp akkor ismeri meg önmagát annyira, hogy rájűjön: mégsem ezt akarja.

– A színház világnapja kapcsán ne hagyjuk ki a publikumot sem. Hogyan látjátok Baján a közönséget: mennyire nyitott a színház iránt, és mit kaptok tőlűk?

O. A.: Van egy színházba járó réteg. Egy induló amatőr csapatnak rendszeresen van alkűzőbűntése, arra építkezve kell majd továbblépni. Ha az ember olyat alkot, ami sikert arat, kialakulhat egy biztos mag, amely akkor is elűb, ha épp nem az ismerűse játszanak. Egyes darabok ugyancsak vonzóhatnak nézőket. Néha csoportokat, osztályokat hoznak el, és őrlűk, ha egy-egy gyerek azzal távozűk, hogy máskor is szívesen jűne. Baján a színházat nagyon szeretik az emberek, hiszen van bűrietsorozat, pódiumsorozat, nyári szabadtéri előadás. Elégedett vagyok a közönségűnkkel; úgy érzem, szeretnek mindet.

D. G.: Szerintem a színházba járó réteg meg lehet osztzni. Van, aki kimonodottan a nyári nagy produkciókért szereti, és véletlenül se nézne meg egyikűnkét se. Van, aki csak azt szereti, ami nem bajai, mert neki az a profi. Olyan is van, aki kifejezetten Attilákéhoz vagy hozzánk jár. Néhez bárkit is kimonodítani a maga körűbűl, hogy olyat is megnézzem, amiről sose hallott. De nem vagyok elűgedetlen. Már elég jól ismerűk a közönségűnket, és nem arra vágyom, hogy tőlűk meg tizenűtszűr a színháztermet. Annak viszont nagyon őrlűnek, ha a színházba járó emberek még egy-két embert meg tudnának szűlítani.

O. A.: Erre is nevelűk a tanfűnyait: legűlly olyan ember, aki példát mutat, színházba jár, a gyereket majdan színházba viszi, és ismerűseit, rokonait is erre őszűntűzi.

Sánáor Boglárka

Elűfűzetési felhűvás

Fizessen elő lapunkra 2015-ben is!
Az elűfűzetés díja
helyben (házhoz szállítva) 3 000 Ft
vidékre (postakűltséggel) 6 000 Ft
kűlföldre (postakűltséggel) 11 800 Ft
Cím: 6500 Baja, Munkácsy u. 9.
Telefon: 06-79/322-600

Fizessen elő, hogy biztosan megkapjal

Bajai Hozsopólgár Alapítűny

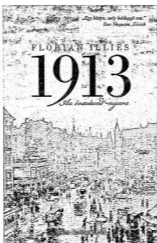


Az utolsó békeév rendhagyó krónikája

Könyvismertetés

Vajon mely események a leglényegesebbek egy adott év történetéből? Azok, amelyeket a történelmi munkák (úgy) kiemelnek, vagy azok, amelyekről az adott pillanatban azt hisszük, korszakalkotó jelentőségűek, netán azok, amelyekről csak évek-évtizedek múltán derül ki, hogy sorsfordító hatással voltak? Ezekre a kérdésekre lehetetlen egzakt választ adni, hiszen az egyes ember életében egy-egy jelentéktelennek tűnő epizód utólag kulcsfontosságúvá válhat, s nincs ez másként a makrotörténelemben sem: váruva várt, jelentősnek gondolt események merülhetnek a feledés homályába, míg véletlenek, tévedések, látványos apróságok kiváló alkat lehetnek akár világtörténelmi fordulatoknak is. Éppen ezért lehetetlen megírni egy kiválasztott év teljes krónikáját, hiszen minden ilyen kísérlet az akkor történt események és a korhaugulat-festő művek valamilyen szempontú válogatása révén készülhet el.

A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* újságírója, Florian Illies azonban nem is ígéri munkájában, hogy a boldog békeidőz utolsó évének teljes krónikáját adja. Sokkal inkább az akkori idők gondolat- és érzelmevilágába, az akkor élő emberek (tudósok, művészek, politikusok) mindennapi gondjaiba avat be számtalan korabeli napló, visszaemlékezés és életrajzi monográfia felhasználásával. A kísérlet érdekességét az adja: az olvasó pontosan tisztában van azzal, hogy alig egy év múlva kirobban az első világháború, amely nemcsak a költet szereplőinek tervei dönti romokba, hanem azt a régi világot és gondolkodásmódot is, amely ellen már akkor is sokan lázadni próbáltak. Az itt megidézett alakok azonban mindezt nem tudják, és életüket annak megfelelően próbálják tervezni, mintha a békes idők örökké tartana. De éppen ez a nagy előnye a műnek, hogy az 1913-as évet nem a leendő háború szemszögéből vizsgálja (az egyes országok háborús készülődése, az imperialista nacionalizmus térhódítása csak érintésgélesen kerül szóba), hanem a benne élők – olykor torzított, a lényegét nem mindig látó – szemüvegén keresztül. Éppen ezért nagyon nehéz is a könyv műfaját meghatározni, hiszen szemképp sem történelmi munka, de nem is szépirodalom, és a történelmi nézet műfajától is tévől áll. Amint egyik ésszerű kritikus rámutat, voltaképpen pillanatfelvételeket



közül egy rendkívül izgalmas év történetéből, ám ezekből a képekben a nyugati kultúrák reprezentatív 1913-as tablója alakul ki. Annak ellenére is sikerül ez, hogy a kronológikus sorrendben felidézett eseményeket nem elemzi, nem keres közöttük összefüggéseket (talán mert nincsenek is), és hogy főként a kulturális tiszágró számára érdekes adatokat kutatója. S mindezeket olyan finom humorral, iróniával kapcsolja össze (amely olykor persze a végeredményt ismerő utókor bölcsessége), hogy a könyvet szinte regényként lehet olvasni.

S hogy mi minden is történt ebben a katasztrófa előtti évben? Mindjárt a könyv elején megtudjuk, hogy a 20. század két későbbi nagy diktátora, Hitler és Sztejnin egyetlen személyes találkozása 1913 elején Bécsben történhetett volna, amikor a jövőjét egyelőre festőként elképzelő osztrák fiatalember és egy emigráns civtársát meglátogató orosz-grúz kommunista egyaránt a Monarchia fővárosában tartózkodott, s mindketten többször sétáltak a schönbrunni kastélyparkban. (Az álmaiban csalódott Hitler éppen ebben az évben költözött Münchenbe; ugyanakkor, amikor az általa később hazijából elűzött Thomas Mann.) Egy harmadik későbbi diktátor, Josip Broz (később Tito) pedig tesztautó-vezetőként szintén épp Bécsben élt abban az időben. Az egy év múlva már egymással háborúban álló országok ural-

kodói még békeesen vadásznak egymászt több alkalommal is, sőt a lipcei csata századik évfordulóján is közösen ünnepelnek.

Több, utóbb korszakalkotó mű keletkezéstörténete is ebbe az évbe nyúlik vissza. Mann ebben az évben kezd el dolgozni egyik legfontosabb művein (igaz, több ismerőse számára világhossz kell tennie, hogy annak címe ne a *Várázslótanonc*, hanem a *Váráshagyó* lesz), Marcel Proust is ekkor fog bele *Az eltűnt idő nyomában* című monumentális alkotásába, de érik már James Joyce *Ulysses*-e is, Spengler már az első világháború előtt *A Nyugat alkonyáról* értekezik, és Robert Musil is belevág *A tulajdonságok nélküli ember* megírásába. De egyébként D. H. Lawrence is ebben az évben szerezte a személyes élményanyagot a *Lady Chatterley szeretőjéhez* egy német származású férjes asszony karjaiban. Az év bestsellere azonban nem ezekhez a jobbára később világhírnévre emelkedő írásokhoz köthető (pedig egyébként a *Halál Felcsendes*ben is ekkor jelent meg), hanem egy mára teljesen elfeledett Bernhard Kellermann nevű szerzőhöz. *A Der Tunnai* (Az alagút) című fantasztiikus regényében arról álmodozik, hogy az Atlanti-óceán mélyén egy Európát és Amerikát összekötő alagút épül, jelentősen meggyorsítva a közlekedést. A hatalmas siker elért alkotást 1915-ben meg is filmesítették, csak éppen az idő gyorsan túllépett rajta; a légi közlekedés fejlődésével Amerikába az általa megálmodottnál sokkal gyorsabban is el lehetett jutni. Az íróték akkor még teljesen ismeretlen Franz Kafka legnagyobb „irodalmi” teljesítményeit Felice Bauernek többnyire Prágából Berlinbe írta levelei jelentik; ám az általa remélt házasságból nem lesz semmi. Igaz, monumentális hosszúságú leveleiben szinte mentegetőül szerelme miatt, sosem tudja rászánni magát az imádtat nő meglátogatására; amikor pedig végre elfut Berlinbe, alig tudnak találkozni. S amikor végre rászánja magát (megint csak levélben) a lánykérésre, 20 oldalon keresztül kerülgeti a forró kását, s amikor végül felteszi a nagy kérdést, mindjárt arra is rákérdez, tényleg azt akarja-e, hogy egy beteg, gyenge, halgatag, szomorú, vonalás és reménytelen ember felesége legyen. (A választ ismerjük.)

Már érik a 20. század elejének képművészeti forradalma is: Németországban elindul az avantgárd két vezető folyóirata,

a *Die Brücke* és a *Der Blaue Reiter* is, de a festészet rejtőnője nem ez, és nem is a merész szalonutalajdonosok kiállítása megjelölés, és egyfelrő a többséget hidegen hagyó formabontó művészet, hanem a *Mona Lisa* elrablása hozza lába, amelynek szerezésén véget érő, bizarr története végigkíséri az évet. (A festményt a Louvre-ból egy olasz munkás lopta el, hogy visszajuttassa „igazi hazájába”. Az eset kisebbfajta diplomáciai botrányt okozott, hiszen olasz nacionalisták tiltakoztak a végül megkerült alkotás visszaszolgáltatása ellen.) Ma már jelentéktelen epizódnak tűnhet, de a következő évtized egyik legnagyobb festője, Oskar Kokoschka halálának beleszeret Gustav Mahler ifjú özvegyébe, Almába. Szvédéyes kalandjuk ugyan – megszakításokkal – csak viszonylag rövid ideig tart, mégis mesterművek születnek belőle, hiszen Alma csak egy róla készült alkotás fejében kész a kezét nyújtani rajongójának. Az egyik ilyen mestermű a művelet, amely Almat egy piros hálókötésben, a festőnek kezét nyújtva ábrázolja, az aszony levezése meg is szakadt Walter Gropius építéssel. A sors fintora, hogy Alma Mahler végül mégsem Kokoschka felesége lett, hanem éppen Gropiust, a csatlódott osztrák pintort viszont elkészítette művészje pontos mását, hogy mindig vele legyen – de ez már egy másik évben történt. Egyes művészettörténészek végleg leírták a „kidegét” Picassót, s nem tudták, hogy pályafutása nem egy korszaka csak ezután kezdődik meg. Sigmund Freud

az év nagy részében azon izgalt, hogyan kerülhető el a találkozás tőle emberileg és szakmailag is eltávolodott tanítványával, Carl Gustav Junggal, aki ezzel szinte „apagyilkosságot” követett el.

Ebben az évben nyitotta meg kapuit a Prada divatház, Coco Chanel pedig egy kis kalapból megnyitásával kezdte meg utóbb világhódítóinak bizonyuló karrierjét a divatszakmában. De ugyanezkor indult a ma már felénk is jól ismert Aldi üzletlánc is. A moziban Asta Nielsen csillag *Az apák bűnei* című filmjében. Sorolhatnánk még a fontos és kevésbé fontos, közismert és mellbevágó eseményeket, amelyeket a szerző mesteri logikával kapcsol egymáshoz, és olykor finom, néhány szavas megjegyzésekkel látja el őket. Az évhez köthető eseményeket a szerző az egyes hónapokhoz kapcsolódóan ismerteti, okosan váltogatva a tárgyiszert, egymondatos közléseket (pl. „Ritka továbbra is náthás.”) a bővebben kifejtett leírásokkal. Így aztán plastikus képet kapunk, hogyan is élte meg Nyugat-Európa „a hosszú 19. század” utolsó évét, amely számos résztvevője szerint egy olyan korszak „nyarának” (delelőjének) tánt, amely valójában már a haláltáncát járta. A könyv a kultúrtörténet-írás egy olyan új irányzatába sorolható, amely egy korszakot nem a köztörténet, hanem szemantika-kortársak mindennapijain alapján kíván bemutatni, és az olvasót szinte résztvevővé teszi. (Nem is véletlen, hogy a narratív szövegben következetesen jelen időt használ.)

Ritkaság, hogy egy történelmi tárgyú – ráadásul mozaikszzerűen építkező – könyv a legjobb regényekhez hasonlóan lebilincselő olvasmány legyen, itt mégis ez a helyzet. Az olvasó módból kíváncsisággal várja az egyes hónapok leírása végén megszakított történetek következő havi fejezetét, a miközben a végeredményt tulajdonképpen ismeri, az oda vezető utat is meg tudja ismerni. Igazán izgalmas kísérlet lenne akár a magyar vagy közép-európai történelem egy-egy évszázad hasonló feldolgozása, hiszen akkor hasonlóképpen rácsodálkozhatnánk, mennyi, egymástól távol eső dolog is történt egyazon éven belül. Mindent persze nem tudunk meg a könyvből még 1913-ról sem (csak néppen zafjú balkáni háborúkról például csak néhány sor mesél, és a tekintet nem jut el Franciországtól nyugatabbra), viszont mindenképpen elismerjük a könyv arra serkent, hogy jobban mélyedjünk el az itt csak pillanatfelvétellekét megmutatott történetek részleteiben. Ha ez volt a szerző célja, akkor e sorok írójánál sikerrel jart: már kivettem a könyvtárból a *Kokoschka babája* című regényt, amely az egyik itt kifejtett – ámde az év lezárásával torzóban maradt – történet folytatásának feldolgozását ígéri. (Más kérdés, hogy nem arról szól.) Florian Ilies könyve több mint kísérlet a történelmi megújításra; még az is lehet, hogy néhány év múlva iránymutató műként beszélünk róla. (*Florian Ilies: 1913. Az évszázad nyara. Fordította Fodor Zsuzsa. Park Kiadó, 2014, 304 oldal, 3500 Ft.*)

Dr. Mayer János

Védendő védtelenek: a szalakóta

„Magyarországon mindenütt meglehetősen gyakori, különösen pedig az Alföldön” – írta a 20. század elején Madarász Gyula (Magyarország madarai. Budapest, 1899-1903. 174 oldal) a szalakótáról (Coracias garrulus). A várható állománycsökkenés kissé kiérződött Chernel István szintén ebből az időszakból származó értékeléséből: „Hazánkban némely helyen igen közönséges, máshol meg hiányzik, a szerint, a mint megfelelő tartózkodási helyekre tehet szert.” (*Magyarország madarai külföldön tekintettel gazdasági jelentőségükre*, Budapest, 1899. 501-502. oldal). A profécia jól jellemezte az Eurázsia északkeleti területén fészkelő madár a 20. században élőhelyeinek átalakulása, megfigyeltető fészkelő helyei és a vommalása közbeveti problémák összhatásaként

közlő madárként fokozatosan eltűnt Dél-Északról, Svéjből, Németországból és Csehországból. Ehhez a 2. világháború utáni évtizedektől még hozzájárult a gyakori árművés, mérgezés és a főleg még fiatal, tapasztalatlan madarakat fegyvető gézolás veszélye. Következniük kell napjainkra költőterülete Európa középső részére, valamint az Appennini- és a Pireneusi-félszigetre zsugorodott. Ázsiában Kis-Ázsiától Közép-Ázsiáig és előzőekben kívül kisebb állománya az északnyugat-afrikai Atlas hegységben fészkel.

Magyarországon egykor a magasságszék és a zárt erdők kivételével mindenhol előfordult, az 1960-as évektől azonban sok helyen eltűnt vagy minimálisra csökkent az állománya (az 1990-es évek elején 200-300, az ezredforduló táján 450-700 költő-

pár országban). Kalocsai Béla *A Gemenci Tájévalmi Körzetben és közvetlen környezetében 1977 és 1994 között előforduló madarak listája* című felsorolásában nyíri madárként, fészkelését valóságzárulást szerepel: „Gemencen belül nem bizonyított költése az utolsó 15 évben. Néhány pár a szomszédos mezőgazdasági területeken fészkel.” (In: *Ártér*, 1995. 1-2. 156. oldal). A kezdetben leginkább odúkihelyezésre összpontosított fajvédelmi programnak köszönhetően számuk gyarapodott, a hazai fészkelők (2012-ben mintegy 750-1050 pár) leginkább az Alföld és a Mezőföld déli részének fásoparkoktól származó és rétekel tarkított élőhelyeit keresik. Tavalyi képnél a madaras legelő mellett egy idős nyírfaállás készült, és a madár ottani költését bizonyítja.



A szalakótfélék (Coraciidae) családjának egyetlen hazai képviselőjeként a csóka méretű szalakóta legtakaróbb madaraink egyike, melynek feje, nyaka, hasa zöldes-kék, homloka és álla kék-fehér, szemsávja fekete, háta gesztenyebarna, szárnyvéle és fircsikja azürkék, az elsőrendű evezőtollai kékesfeketék, lábai és szemei barnák, csőre sötétszürke. A hímek és tojók színezete hasonló, a fiatalok fakóbbak, szürkébbek és zöldesebbek az idős példányoknál. A madár testhossza 29-32, szárnyfesztávolsága 57-71, csőre 3-4 centiméter.

A telelőterületeiről április végén, május elején visszaérkező szalakóta jelenlétét az idős fák száraz ágvegein, a villanyoszlopokon és -vezetéseken üldögélő, zsákmányra leső példányok jelzik. Táplálékuk zöme a gyors rárepüléssel elkapható nagyobb természet rovarokból kerül ki, mellettük a kisebb rágcsálók, kétéltűek és hüllők is eleséget jelentenek. A madarak közelébe jutni nehéz: bizalmatlanságuk nyilván összefügg azzal, hogy vomulások során gyakran lönek rájuk. A tavasszal egyre bővülő táplálékléklátást nyomán kondíciójukban megerősödött hímek költőterületük feletti jellegzetes úszrepüléssel hívják fel magukra a tojók figyelmét. Az összeállt pár idősebb nyírfák-fűzfák természetesen vagy harkályok vágta fregét, romos tanyák alkalmas részét, gyurgyalagok költőhelyét vagy a felkínált mestereséges odút foglalja el. A fészekanyag nélküli helyen a tojó az űreg aláira rakja 4-5, fehér színű tojását. A pár tagjai felváltva kotlanak, a 18-19 nap múlva kikelő fiókákat mindkét szülő eteti. A fiatal madarak nagyjából négy hetes korukban repülnek ki az odúból, és további 1-2 hétig gondoskodásra szorulnak. A szalakóták augusztus végén indulnak el telelőterületeikre.

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ, Munkácsy Mihály utca 9.
 BERMINV ABC, Vöröskarszt tér 1.
 CBA Behárosi ABC, Eötvös utca 1.
 CBA Delta Market, Szabadság utca 44.
 Coerby Opúka, Bathányi Lajos utca 18.
 Lira Könyvesbolt, Déli Frigyes sétány 5.
 Nacsa ABC, Szent László utca 20.
 Nagy István Káptár, Arany János utca 1.
 Stráry ABC, Stráry utca 4.
 Tourinform Iroda, Bajka Marketing Kft, Szent-háromság tér 11.



Odájához visszaérkező szalakóta

Foto: Schneider Viktor

A faj költőállományának jelentős csökkenése nyomán a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Csongrád Megyei Helyi Csoportja az 1980-as években odátéleptetésbe kezdett, amelyet a hazánk többi részén tevékenykedő ornitológusok is előremutató kezdeményezésnek tartottak, és működési területükön rövidesen alkalmazták. Továbbbővítést jelentett a 2009-es magyar-szerb pályázat sikere (költőláda kihelyezés és élőhely védelem), a folytatás az Európai Unió 2014 ózeán indult Life+ programjában vált lehetségessé. A monitoring tevékenység (például GPS jeladókkal ellátott madarak adnak hírt a vomulás útvonaláról) mellett az állomány növelésére szánt támogatás élőhely visszaállításra, a területen gazdálkodókkal történő együttműködésre és a villamos hálózatok szigetelésére ad lehetőséget.

A szalakóta életmódjához és megjelenéséhez köthető népi elnevezéseit legteljesebben már említett munkájában Chernel István gyűjtötte össze: zölckánya, vaskánya, sz.ricsóka, zöldecóka, kalangyavasarjú, vasvarnyú, vasmadár, vasvarjú, tengeri vagy árszaszajkó, kékmátyás, kék varnyú. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület által 1991-ben Az év madarának választott madár már 1901-ben védelmet kapott, majd hazai fészkelő állományának a 20. században tapasztalt jelentős csökkenése után 1988-ban foko-

zotán védetté nyilvánították. Természetvédelmi eszmi értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. számú rendelete szerint 500 000 Ft.

Dr. Nebojszki László – Schneider Viktor

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
 ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
 Főszerkesztő: Dr. Nebojszki László
 Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
 Jász Anikó, Korhász Katalin, Kovács Zita,
 dr. Laki Ferenc, Sárta István, Sipos László,
 Zalatnai László

Lapalapítók:
 Újvárosi Állatközpont Művelődési Központ

Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számviteli bankja:
 OTP Bank Nyrt. Bajai Filófia
 Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Teles Éde u. 12.

E-mail: bajihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arévali Nyomda Kft
 Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!